

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

*In dit nummer:*KERKELIJK LEVEN **797**

B. Luiten

Wat doen wij met de
tweede kerkdienst?MEDITATIEF **801**

J.R. Douma

Heer, leer ons bidden

WANDELEN
MET GOD **802**

T. Schutte

Vaders training

ACHTERGRONDEN **804**

A.N. Hendriks

De gave van de profetie
en het Nieuwe TestamentKERKGESCHIEDENIS **807**

H. Veldman

Keizer Karel V en de
kerkhervorming (2)SAMENLEVING **13**

A.J. Verbrugh

De opmars van het openbare
leven en het UniekernprogramLIED VAN DE WEEK **817**

S. Smelik

Lied 356

en verder..

Meegelezen

Kerknieuws

KERKELIJK LEVEN / B. Luiten

WAT DOEN WIJ MET DE TWEDE KERKDIENTST?

*V*anouds kennen de gereformeerde kerken de gewoonte om twee kerkdiensten per zondag te beleggen. En daar zijn goede redenen voor. De vraag is alleen: **waarvoor** is die tweede dienst bedoeld? Is de middagdienst een soort herhaling van de ochtenddienst? En als dat niet de bedoeling is, hoe groot is dan in de praktijk het onderscheid?

In de tijd van het Oude Testament was er een ochtend- en een avondoffer. Op die manier werd de hele dag aan God **gewijd**. Petrus en Johannes gingen naar de tempel ten tijde van het avondgebed (Hand.3:1). Van daaruit zijn de lijnen naar onze kerkdiensten niet zomaar te trekken. Maar wel is op te merken, dat vanuit twee brandpunten een dag wordt ingevuld. Dat zou in **principe ook** anders kunnen, maar dit is geworden tot een goede gewoonte. Om zuinig op te zijn.

Motivatie

Toch is het waarneembaar, dat de motivatie voor twee kerk-

diensten begint af te nemen. Dat kan tal van oorzaken hebben, uiteraard. Er kan sprake zijn van slordigheid en nalatigheid. Daarnaast zijn evenwel ook andere geluiden te horen. Mensen zeggen, dat ze aan één boodschap per zondag genoeg hebben. Twee wordt te veel om over na te denken. Dus dat is niet negatief, maar meer praktisch en persoonlijk. Als er zijn die dat echt menen (en die zijn er), heb ik daar eigenlijk niet zoveel tegen in te brengen. Natuurlijk, ik kan wijzen op het principe. En heel belangrijk vind ik, dat de samenkomst altijd wordt getoonzet door de ontmoeting tussen God en zijn gemeente. Dat is niet een zaak

van vrijwilligers. Hoeveel kerkdiensten er per zondag zijn, mogen wij in gelovige volwassenheid zelf bepalen. Maar zo vaak wij als gemeente God willen aanroepen, komen wij (voor zover mogelijk) *allemaal*.

En zo komen de meesten heel trouw, gelukkig. Dat is iets om elkaar in te stimuleren en daar heel dankbaar voor te zijn.

Maar toch, hoeveel trouw er ook is, de sterke overeenkomst tussen de ochtend- en de middagdienst is niet bevorderlijk voor de motivatie. Daarover is in de wandeling best wel wat te horen, als je je oor te luisteren legt.

't Is niet zomaar, dat de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996 deputaten aan het werk heeft gezet met de opdracht

'onderzoek te doen naar het eventueel eigen karakter van de tweede dienst op zondag en de consequenties daarvan voor de inrichting van de dienst'. Wat zij geschreven hebben is volop de moeite waard om te lezen, en is aanzet voor verdere studie.

Historie

Het is een bekend feit, dat de middagdienst in de tijd van de reformatoren veel meer het karakter had van een leersamenkomst. De leer van de kerk werd onderwezen aan jong en oud. Aan de jeugd werden vragen gesteld, die tijdens de dienst werden beantwoord.

Zodoende was er een duidelijk onderscheid tussen de eerste en de tweede dienst. 's Morgens was er de viering van het heil, de *verkondiging* van de genade. 's Middag lag het accent meer op de onderwijzing, het ingaan op de leer van de genade. En ook dat kan teruggaan op oude praktijken. Had Israël na de ballingschap niet een tempel en synagogen? In de tempel was de bediening der verzoening, daar stond de viering centraal. Terwijl de synagoge bekend staat als het leerhuis. Uiteraard hadden tempel en synagoge veel met elkaar gemeenschappelijk, maar ze waren bepaald geen duplicaat van elkaar. Sinds mensenheugenis is er een onderscheid tussen viering en verkondiging enerzijds, en *leren* en onderwijzen anderzijds. Een onderscheid, dat doorwerkt in opzet en vorm van de samenkomst.

Zo hadden de Corinthiërs erediensten, waarin vragen gesteld werden (1 Cor. 14). Er was ruimte om in te gaan op de boodschap, om door te vragen en opheldering te krijgen. Dat zal voor de mensen best belangrijk zijn geweest, we krijgen de indruk dat er een levendig gebruik van werd gemaakt.

Doel

Nu gaat het mij niet om vormen, en zeker niet als zelfstandig onderwerp. Het gaat om het doel van de eredienst, van daaruit wordt de vorm bepaald. In die zin kan een vorm wel een belemmering zijn. Wanneer qua vormgeving de tweede kerkdienst op een zondag als twee druppels water lijkt op de eerste, zal het moeilijk uit te leggen zijn dat de dienst 's middags een ander doel heeft. Het enige onderscheid is dat 's morgens de *wet* wordt gelezen en 's middags de geloofsbelijdenis, maar dat zou net zo goed andersom kunnen of allebei in de morgendienst. In ieder geval is dat geen ingrijpend verschil. Blijft over de catechismus-preek. Maar qua vorm is die identiek aan een vrije-stof preek, qua inhoud ook ongeveer. En ik weet van kerken, ook in mijn buurt, waar het helemaal niet uitmaakt of je 's morgens of 's middag de catechismus behandelt. Als het maar gebeurt. 't Is dan maar net, hoe het in de preekvoorziening uitkomt. Kortom: dan is er voor het oog geen enkel onderscheid tussen de samenkomsten, en in de beleving ook niet. Het doel is voor menig een twee keer identiek. Het wezenlijke verschil tussen de *viering* en de *onderwijzing* is onder het stof van ingeburgerde vormen verdwenen. Dat is niet alleen jammer, maar het neemt motivatie weg. Zo krijg je de indruk van herhaling. En er wordt twee maal een boodschap meegegeven om te verwerken. Dat kan inderdaad voor iemand 2te veel zijn. En je hebt twee keer op één dag de oproep tot de genade, tot de verzoening en de bekering. Is dat echt de bedoeling?

Vragen

Als predikant probeer ik mij altijd zo goed mogelijk in te

KERNREDACTIE:

DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP,
DRS. A.L. Th. DE BRUIJNE

OVERIGEREDACTIELEDEN:

DR. E.A. DE BOER, DR. B. BOS,
DRS. I.D. HAARSMA, DR. P. HOUTMAN,
PROF. DR. B. KAMPHUIS,
DRS. B. LUITEN, DR. K. DE VRIES.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, J.M. DE JONG,
DRS. A.S. VAN DER LUGT,
DR. J. SMELIK, DR. H. VELDMAN

REDACTIE-ASSISTENT:

H. PRINS, Dr. Darnstmat 174. 8262 GJ Kampen. Tel. (038) 3310886.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen.

UITGEVER:

Print Media bv. Bedum, Technische Realisatie Scholma Druk bv. Bedum

ADMINISTRATIE EN ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7, 9780 AA Bedum
Telefoon. 050 - 3013636, Fax, 050 - 3012732
(o v v Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg
ING Bank 66 30 92.620

ABONNEMENT:

f 92.50 per jaar Studenten f 77.- per jaar
(binnenland), f 179.- per Jaar(buitenland,
zeepost) Opzegging dient 1 maand voor
het verstrijken van het lopende jaar te
geschieden

Losse nummers f 2,50 (incl. Porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 51 5946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0.95 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

leven. met welke vragen mijn hoorders luisteren. Vaak zijn het vragen, die ik in mijn eigen hart ook **kan** ontdekken. Andere doe ik op tijdens gesprekken. Dan heb ik in de preek contact met de gemeente. Maar dat is niet altijd zo. Andermans vragen en **gedachtegangen** zijn ook keer op keer verrassend. Dat begint al op catechisatie. hoe de jongeren soms uil de hoek kunnen komen, hoe zij vanuit hun optiek tegen de dingen kunnen aankijken! Dat kan ik niet altijd verzinnen. Vandaar dal ik mij levendig kan **voorstellen** (en ik denk vele collega. ~met mij), dat jong en oud soms met een aantal wezenlijke vraagtekens blijft zitten. Of ik heb vragen opgeworpen waar ze niet mee zitten. **Bekend** is de uitspraak: 'de preek **was** helemaal **waas**, maar ging niet over mij'. Nu zijn dergelijke uitspraken betrekkelijk. Als de preek helemaal waar **was**, ging die wel degelijk over jou! En in de verkondiging is er niet aan te ontkomen, dat God **dingen zegt** en doet die op ons niet meteen als wezenlijk overkomen. De verkondiging bijvoorbeeld van Jezus Christus als waarachtig God en mens is buitengewoon centraal, ook om te **aanvaarden**, daar 'amen' op te zeggen. **Terwijl** intussen menigeen kan **denken** 'daar zat ik niet mee'. Met andere woorden: de verkondiging sluit niet altijd aan bij onze behoeften. Dat kan niemand verwachten. De verkondiging is uit God. op die wijze is Hij aanwezig en deelt Hij uit van zijn heil. Heil dat ingang zoekt, ook zonder aansluiting van onze kant. Toch is daar niet alles mee gezegd. De **bediening van het** Woord houdt in, dat je wel zo dicht mogelijk bij de mensen komt. Dat de relevantie van Gods spreken uit de **verf** komt, voor het concrete praktische leven van de christen. En ik zou zo zeggen: laat dan het leeronderricht daaraan dienst-

baar zijn. *Laat daarin de ruimte zijn dat mensen zelf hun vragen stellen.* Dan hoef ik als predikant er niet naar te raden, en hoeven de hoorders er ook niet mee te blijven zitten. Net als in Corinthen. Elders, in het buitenland, heb ik ervaren hoe viering en verkondiging hand in hand kunnen gaan met onderwijs en **leergesprek**. 's Morgens werd het evangelie bediend, in een feestelijke en plechtige viering. 's Middags kwam een motief van de preek terug in het thema dat behandeld werd. Het werd kort uiteengezet, vanuit de Schrift en de belijdenis, daarna kon worden doorgevraagd. In de zaal stonden microfoons. en er waren zo'n vier à vijf mensen die daarvan een zinvol gebruik maakten. Dat was wel levendig! En omdat het thema verband hield met de preek, kon in één adem ook daarover worden doorgevraagd.

Volgens mij zou een dergelijke opzet van de middagdienst een verrijking zijn. Niet om eens een andere vorm te proberen, maar om in verkondiging én onderwijzing intensief met de Schrift en de belijdenis bezig te zijn, op de meest persoonlijke wijze.

Zo heb je niet twee keer hetzelfde. Het rapport van de deputaten, dat ik rijkelijk geplunderd heb, zegt het ongeveer zo: 's middags word je toegerust om met het evangelie in je hart weer aan de slag te gaan. Dat gaat hand in hand, heeft dezelfde inhoud. maar een ander doel.

Catechisatie voor belijdende leden

Dat ik dit zo opwerp, heeft ook een andere achtergrond. Meer op keer wordt er gevraagd naar een vorm van catechisatie voor belijdende leden. Daar is enorm veel behoefte aan, maar bijna niemand heeft er tijd voor. De pre-

dikanten zijn al zo bezet 's avonds, en de jong volwassen gemeenteleden niet minder. Al heel wat enthousiast opgezette trajecten zijn om die reden verwaterd aan hun einde gekomen. Maar als de leerdienst nu eens deze ruimte kreeg: het thematisch behandelen van de leer, vanuit de Schrift, aan de hand van de belijdenissen, **mét** gelegenheid tot doorvragen. Dat is precies de strekking van de vraag naar de catechisatie voor volwassenen! Sterker nog: **voor deze catechese (onderwijzing) was vanouds de middagdienst bedoeld!**

Door de gelijkvormigheid aan de ochtenddienst **zijn** we dit kwijtgeraakt. Prompt komt de behoefte naar voren om het dan op een door-de-weekse dag te doen, wat dus niet lukt. Wat is dan logischer, dan de middagdienst haar eigen leerkarakter terug te geven, naar inhoud én vorm?

Volgens mij zijn we hier ook echt aan toe. De gemeente en haar leden staan in een spervuur van kritiek en dwaling. Onwetendheid viert soms hoogtij. Wat zou het dan goed zijn, en ook aantrekkelijk, om **als** voorgangers en gemeente thematisch de leer van de kerk door te spreken, terwijl geen enkele vraag uit de weg wordt gegaan.

Open huis

En er is nog een reden, waarom ik dit naar voren breng. De vraag is gesteld: hoeveel contact heeft de kerk nog met de wereld?

Blijft de boodschap niet staan voor een enorme kloof?

Gesteld dat kerkleden er in slagen, contact te leggen met ongelovigen. Er is een begin van gesprek, er blijkt enige interesse. Kun je dan zomaar zeggen tegen die buitenstaanders: 'ga eens mee naar de kerkdienst?'. In principe wel, natuurlijk. Maar in de praktijk blijkt dat nogal eens een gro-

te hobbel te zijn. Ik ken mensen die hun buitenkerkelijke relaties niet zullen meenemen naar één van onze kerkdiensten, omdat ze bang zijn dat de kloof daardoor alleen vergroot zou worden. Dat zal niet altijd en overal zo zijn. En we kunnen als kerk daar ook niet alles doen. Wij hebben wat te *vieren*, iets wat een buitenstaander volledig ontgaat. Uiteraard is de afstand dan groot, en voelt men zich een vreemde temidden van allerlei gebruiken. De vraag is evenwel: moet het *altijd* zo zijn, dat wij iets vieren waar een ander niet aan toe is? In de samenleving is het niet erg gebruikelijk om naar een toespraak te luisteren, waarop je geen commentaar mag geven. Daar is alles erop gericht met een boodschap Over te komen, mensen te bereiken, hen in een proces te betrekken. Wat dat betreft zou een leerdienst, met openheid tot gesprek, naar buiten toe veel laagdrempeliger kunnen zijn. Links en rechts kun je de vraag hluisteren, of er niet eens een aangepaste dienst gehouden kan worden. Een eredienst, waar je je vrienden mee naar toe kan nemen, zonder dat je voortdurend alles moet toelichten of goedpraten. Ik denk, dat liet antwoord op deze essentiële vraag binnen handbereik kan zijn. En laten we ons niet vergissen: de kloof loopt niet tussen kerk en wereld, maar *dwars door* ons heen. De opgroeiende jeugd leeft in twee werelden, die voor hun waarneming ver uit elkaar liggen. Daar kunnen ze enorm veel last van hebben. Als je dan de buitenkerkelijke wereld probeert te bereiken, als je je (mede) daarop richt met een deel van je kerkdiensten, zul je merken dat je meteen je eigen jeugd erbij houdt. En misschien andere generaties ook nog wel. Kortom: bij God is een open huis. Hier hoor je niet alleen antwoorden, hier kun je ook terecht

met je vragen, je gedachten, met dat waar je tegenaan loopt. Je ontmoet hier je Vader, je Verlosser, je hoort naar zijn stem. Je ontmoet ook elkaar, je hoort de ander belijden en je helpt elkaar daarbij. En iedereen is hier welkom, die op zijn vragen nergens anders antwoord heeft kunnen vinden.

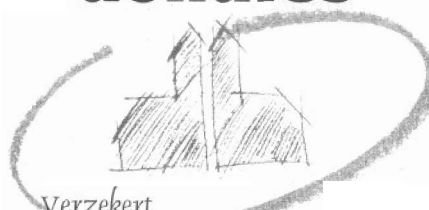
Praktijk

Waarschijnlijk is dit alles niet meteen uitvoerbaar. De orden van dienst zijn hier niet op berekend, alhoewel daar natuurlijk wel enige ruimte in aanwezig is. Wat dat betreft is het verder wachten op deputaten en synode. Toch kan inmiddels een aanzet wel gegeven worden. Het verschil tussen viering en onderwijzing kan wat meer accent krijgen. 's Middags kan er openlijk gezegd worden, welke vragen er leven over het onderwerp (HC zondag zoveel). Die vragen kunnen van tevoren geïnventariseerd worden. Als de predikant daar rechtstreeks up ingaat, zal daardoor ongetwijfeld de betrokkenheid toenemen. Door de inbreng uit de praktijk komen werelden bij elkaar. In de ervaring van

menigeen zal op die manier een stukje kloof worden overbrugd. Al met al wordt het doel van de middagdienst dan weer wat helder, en zal de inhoud een hoger rendement bereiken. Het zal wel zaak zijn, deze dingen van tevoren rustig door te spreken, als kerkenraad en gemeente. Je kunt elkaar hiermee niet overvallen. Misschien is er eerst wat onwennigheid, maar die zal snel verdwijnen als in de praktijk wordt ervaren hoe de tweede kerkdienst (opnieuw) haar eigen betekenis krijgt.

Ds. B. Luiten is predikant van de gereformeerde kerk te Zwolle-Centrum.

donatus

Verzekert
van Avondmaalstaf tot Zadelvlak
alles onder uw kerkelijk dak!

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel. Al sinds 1825 dé verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen, maar ook voor al uw andere verzekeringsaangelegenheden. Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

donatus

Hoff van Holtantlaan 8
Tel 073 5221700 - Fax 073 5221717

GELOOFWAARDIG VERZEKERD

In de school van het gebed raak je nooit uitgeleerd. Dat maakt de vraag van Jezus' discipelen duidelijk: 'Heer, leer ons bidden.'

Hun hele leven hadden ze al gebeden. Maar het bidden van Jezus maakte een verlangen in hen wakker naar meer. Een verlangen naar iets diepers en echters. Een verlangen naar het gebed dat werkelijk verandert. Een verlangen naar een bidden dat je leven in nieuw licht zet. En dat bidden leert Jezus je.

Soms zeggen we wel eens: 'Nood leert bidden.' Maar dat is niet waar. Nood leert niet bidden.

Nood leert je (hooguit) dat je je leven niet zelf in de hand hebt. Nood leert je (misschien) een uitweg te zoeken bij God. Nood leert je (soms) je leven uit handen te geven. Dat leert nood. Maar lang niet iedereen.

Nood leert niet bidden. Jezus leert bidden.

En met de vraag 'Leer ons bidden' kun je maar op één plek terecht: bij de Here Jezus. 'Heer, leer ons bidden.'

Wie wil leren bidden moet dus leerling worden van Jezus. Aan zijn voeten gaan zitten. Zoals Maria deed. En luisteren. En zijn woorden indrinken als water dat je dorst lest. En je hart open zetten voor wat je hoort.

Leerling worden betekent: erkennen dat je er nog niet bent, je gearriveerdheid laten varen. Leerling worden betekent: openstaan voor iets nieuws, als een bloem die in de morgen het zonlicht zoekt. Leerling worden betekent: je omkeren naar Jezus en Hem in de ogen kijken. 'Heer, leer ons bidden.'

Wie wil leren bidden, kiest het goede deel. Want er zijn wel meer dingen die je wilt leren: voor jezelf opkomen, je tijd bewaken, er zijn voor anderen. Maar slechts één ding is nodig: bidden.

Bidden is de hartslag van je geest. Bidden is de adem van je leven.

'Heer, leer ons bidden.'

*En Maria zat aan de voeten van de Heer te luisteren naar zijn woord.
(Luk 10:39)*

*En het geschiedde, terwijl Jezus ergens in gebed was, dat een van de discipelen, toen Hij ophield, tot Hem zei: 'Heer, leer ons bidden.'
(Luk 11:1)*

Ds. J.R. Douma is predikant van de gereformeerde kerk te Heemskerk.

HANDBOEK 2000

Compleet overzicht met alle gegevens van de Gereformeerde Kerken in Nederland, gerangschikt per particuliere synode en classis op alCibet. Met diverse registers, waarmee u snel en eenvoudig de juiste informatie bij de hand heeft.

Gegevens over onder meer: Kerken, Predikanten, Generale Synode, Theologische Universiteit, Onderwijs, Bladen, Buitenlandse Kerken.

Nu ook met emailadressen (voor zover bekend).

Verschijning eind maart / medio april 2000.

Verkoopprijs f 18,50
ISBN 90 5294 199 8

Uitgever: Print Media

Distributie: Profiel Uitgeverij
Postbus 7
9780 AA Bedum
tel. (0)50 301 21 44
fax (0)50 301 27 32
email info@profiel.nl /
handboek@scholma.nl

Te bestellen bij de boekhandel en Profiel Uitgeverij

OPROEP

Vaak wordt het Handboek rechtstreeks verkocht via een of meerdere contactpersonen binnen uw gemeente. Bent u zelf contactpersoon en heeft u nog niets van uw verkoopkanaal (boekhandel / uitgeverij) vernomen, neemt u dan a.u.b. hierover contact op met **Profiel Uitgeverij** (mevr. J. Medema).
050-301 21 44;
email handboek@scholma.nl.

wandelen met God

Wie wedstrijden speelt, zal ook regelmatig moeten trainen. Tenminste, als je op nivo wil blijven. Een goede training is onontbeerlijk, een goede trainer eveneens. Maar wat is dat eigenlijk: een goede trainer? Lees als warming-up eerst Heb, 12:3-13.

Trainingsveld

Onze zoon van zeven zit op voetbal.
Hij traint op woensdagavond.
Meestal ben ik daarbij.
Gelukkig heeft hij een goede trainer.

Over trainers gesproken.
Je hebt van die trainers... van verre hoor ik ze al schreeuwen.
En schelden...
Duidelijke taal. Maar zó slecht.
De lichaamstaal van de voetballertjes verradt hoe ongeduldig ze zich voelen.
Strakke gezichtjes, krampachtige passes.
De ballen komen niet aan.
En ook de trainer schiet zijn doel voorbij.
Misschien gaat hij voor zijn eigen eer
Wie zal het zeggen?
Hij heeft een hart, maar dat klopt niet voor die jongens.
En of ze dat door hebben.
Ze lopen wel, maar niet van harte.
Helaas ontbreekt een fijne band.
Gelukkig hebben 'wij' wel een leuke trainer.
Iemand met hart voor zijn mannen.

Er heerst een ontspannen sfeer,
Er is tijd om te dollen.
Ze kunnen heel wat van hem hebben.
Tegelijk is hij ook streng, maar rechtvaardig.
Als 7e een wedstrijd door eigen schuld hebben verloren,
Merken ze dat op de eerstvolgende training.
En terecht, zo vinden ze.
Eigen schuld, dikke bult.

Parcours

Onze Vader traint ook.
Hij heeft voor ons een parcours uitgedacht.
Tot dat parcours behoren Zijn geboden.
Zij vormen de hekken onderweg
En de rood-witte linten, je kent ze wel.
Tot dat parcours behoren ook Zijn barrières.
Al zijn Zijn geboden en barrières soms moeilijk van elkaar te onderscheiden..

Sommige barrières ongelooflijk zwaar.
Je ziet er als een berg tegenop.
Je kunt er niet overheen
En niet omheen kijken.

Een paar barrières

Een goede vriend van je is overleden.
Hij laat een vrouw en vijf kinderen achter.
Hoe komen ze hier over heen?

Op je werk is de sfeer ronduit slecht.
Je tegenzin om te gaan groeit met de dag.
Waar ligt de oplossing?

Je zit in de kerkenraad en probeert je steentje bij te dragen.
Je wil graag vooruit, beleid neerzetten, maar
Hoe vaak kom je niet teleurgesteld thuis.
'Dit wordt nooit wat.'
Hoe krijg je zo'n kerkenraad in beweging?

Je dochter heeft eindelijk de stilte doorbroken.
Al een jaar lang wordt zij zwaar gepest.
Je voelt je zó machteloos en ook zó verdrietig.
Hoe kun je haar helpen?

Stuk voor stuk zware barrières.
Je kunt er niet overheen
Er omheen kijken lukt ook niet
Je zult er dwars doorheen moeten.

Vaders parcours is bij tijden loodzwaar.

Conditie-peil

Hoe sterk ben jij eigenlijk?
Dat hangt er maar vanaf.
Het hangt er vanaf, hoe ver je de zonde laat komen.
Geniet je van de zonde,
Of ga je er tegenin, er tegenaan?

De macht van *de* zonde trekt jou
conditie-peil naar beneden.
Zonde is bij uitstek een anti-pep-
middel.
Het is als alcohol vlak voor een
wedstrijd.
Het maakt je slap en onzeker.

Je conditie-peil hangt ook van
iets anders af.
Welke kijk heb je op je Trainer?
Vertrouw je Hem?

Hebr.12 leert mij een belangrijke
les.
God behandelt mij als zijn
zoon/dochter.
Hij heeft wat met mij.
Er loopt een bloed-band van
Hem naar mij.
Zijn liefde door-kruist mijn hart.
Hij is ... mijn Vader.
Mijn Váder.

Juist dáárom geeft Hij bij tijden
een loodzware training!
Nee, niet in de zin van: eigen
schuld, dikke bult.
Waarom dan eigenlijk wel?
Een te vlot antwoord is niets-
zeggend. Goedkoop.

Wat mij wel duidelijk is, is dit:
Vader laat me onderweg niet
maar wat aanmodderen.
Nee, ik ben Hem zoveel waard,
Dat Hij intensief met mij bezig
is.

Vader geeft hier een belangrijke
hint:
'Ik wil dat jij hoe langer hoe
meer deelt krijgt
aan Mijn heiligheid.'
Vader traint mij met dát doel:
Dat ik hoe langer hoe meer op
Hem *ga* lijken.
Om dat doel te bereiken. is blij-
baar een zware training nodig.
Soms ben ik ver van huis,
En gedraag ik me niet als Zijn
kind.
O, als ik toch naga hoe ik soms
Zijn training verwerk... *verwéns!*
Dan moet Hij nog heel wat aan
mij bijschaven.

Jezus' parcours

Vader heeft ook een parcours
voor Zijn Zoon uitgewerkt.
Voor Jezus was dit parcours
haast ondraaglijk zwaar.
Hij zweette zelfs bloed. Al voor
Hij aan het kruis hing.
En toch hield Hij vast aan Zijn
'Uw wil geschiede'.
Zó doorliep Hij Vaders training.

Jezus zegt tegen jou:
Volg Mij in de manier waarop Ik
me liet trainen.
Volg Mij op *jóuw* parcours.
Geef eens eerlijk antwoord:
Hoe goed ken je je Trainer eigen-
lijk?
Ken jij Hem goed genoeg
Om te kunnen zeggen:
Hij is een goede trainer?
Want Hij *is* voortdurend bezig
jou te vormen.
Er komt een dag dat Hij ook van
jou zal zeggen:
'Je lijkt sprekend op Mij:
je bent echt een kind van zijn
Vader.'

Zeg eens eerlijk:
Begint het er al wat op te lijken?

*Ds. T. Schutte s predikant van de
gereformeerde kerk te Putten.*

uit de kerken

Aangenomen

naar Ede-Noord: M.H. Ooster-
huis te Hattem.
- naar Eemdijk en bedankt voor
Doetinchem/Doesburg, Drieber-
gen en Delfzijl: K.E Dwarshuis,
kandidaat te Zwolle.

Beroepbaar gesteld

door de classis Amersfoort: G.
den Broeder te Almere-Buiten
(tel. 036-5290520).

Beroepen

te Hattem (als docent kerkelijk
opbouwwerker in Oekraïne):
J.J.A. Colijn te IJsselmuiden.

Samenkomsten Terschelling

In samenwerking met de kerken-
raad van de kerk van Harlingen
worden ook dit jaar weer samen-
komsten belegd op Terschelling.
De Stichting Gereformeerde
Vakontiesamenkomsten is op
zoek naar predikanten en **preek-**
lezers die een of meer van deze
bijeenkomsten willen leiden.
Info en aanmelden bij PA. Kalf-
beek te Nieuwegein: tel. 030-
6065838.

Deputaten kerk en overheid

Het secretariaat van het depu-
taatschap relatie kerk en over-
heid is overgegaan van drs. J.P.
de Vries te Amersfoort naar:
Mr J. Cordia
Postbus 88
3750 GB Bunschoten

DE GAVE VAN DE PROFETIE EN HET NIEUWE TESTAMENT

A.N. Hendriks

achtergronden

Er is nog altijd veel te doen rond het woord van de apostel Paulus in 1 Korintiërs 14:1: "...streeft naar de gaven van de Geest doch vooral naar het profeteren".

Het **zijn** niet alleen bevlogen en uit de pinksterbeweging en uit de charismatische beweging, die menen dat de gave van de profetie nog altijd aan de gemeente geschonken wordt. Ook in bredere kring gaan steeds mees stemmen op, die zeggen dat Paulus' oproep niets van zijn actualiteit verloren heeft. **Als** de gemeente van Christus in onze tijd één gave nodig heeft, dan is het **wel** die van de profetie. In enkele artikelen willen wij proberen in te gaan op de vragen: Waar gaat het om wanneer Paulus over 'profeteren' spreekt? Is de gave van de profetie iets dat Christus nog altijd zijn gemeente wil schenken?

Profeten in het Nieuwe Testament

Profeten zijn geen figuren die wij enkel in het Oude Testament tegenkomen. Uit het Nieuwe Testament blijkt dat er ook profeten in de apostolische kerk zijn. De Here Jezus kondigde hun optreden reeds aan in zijn rede tegen de schriftgeleerden en Farizeërs: "Daarom, zie Ik zend lot u profeten en wijzen en schriftgeleerden..." (Matt. 23:34). Profeten nemen in de apostolische kerk een belangrijke plaats in. Zij worden in één adem genoemd met de apostelen (Ef. 3:5). Zij behoren met de apostelen tot het fundament van de christelijke kerk (Ef. 2:20). In de opsommin-

gen die Paulus van diensten en gaven geeft, worden de profeten direkt na de apostelen genoemd (1 Kor. 12:28; Ef. 4:11).

Wij horen in het boek Handelingen over profeten uit Jeruzalem die te Antiochië arriveren, van wie er één met name wordt genoemd: Agabus (Hand. 11:27, 28). Er blijken trouwens ook in de gemeente te Antiochië profeten te zijn (Hand. 13:1). Van Judas en Silas wordt gezegd dat zij zelf ook profeten waren (Hand. 15:32). In Handelingen 21:9 ontmoeten wij de vier ongehuwde dochters van Filippus, die profetessen waren.

Ook in de gemeente van Korinte zijn er profeten. Paulus regelt in 1 Korintiërs 14 hun optreden in de samenkomst van de gemeente. Wij lezen zelfs over profeterende vrouwen, die zich het hoofd moeten dekken (1 Kor. 11:5 e.v.).

In de Openbaring worden de profeten apart genoemd en onderscheiden van 'de heiligen' (Openb. 11:18; 16:6; 18:20), terwijl zij in hoofdstuk 22:9 als 'broeders' van Johannes worden aangeduid.

Zoals van alle Geestesgaven geldt, is ook de profetie een gave die aan de *gemeente* als geheel geschonken is. "Dat betekent dat potentieel alle gemeenteleden de mogelijkheid hebben een profetische openbaring te ontvangen"¹ Paulus spreekt heel in het algemeen over 'iedere vrouw' die profeteert (1 Kor. 11:5) en over 'ieder' die iets heeft: een psalm of een lering of een openbaring (1 Kor. 14:26). Ook roept de

apostel allen op te streven vooral naar het profeteren (1 Kor. 14:1). Wij krijgen de indruk dat profetie iemand incidenteel en tijdelijk te beurt kon vallen, maar dat er in de apostolische kerk ook mensen zijn geweest die *blijvend* dragers waren van het charisma van de profetie². Die indruk geven de opsommingen van Paulus in 1 Korintiërs 12:28 en Efeziërs 4:11, waar profeten als een onderscheiden groep vermeld worden na apostelen en vóór de leraars. Die indruk geven ons ook de berichten uit Handelingen en wat Paulus schrijft in 1 Korintiërs 14:29 e.v.: "Wat de profeten betreft..."

Opmerkelijk is dat van Filippus' dochters wel gezegd wordt dat zij profeteerden (*prophēteuousai*, Hand. 21:9), maar niet dat zij 'profetes' waren. Iets dat wel gezegd wordt van Anna, Luk. 2:20 en van Izebel, Openb. 2:20. Opmerkelijk is ook dat Paulus in 1 Korintiërs 12:28 ('sommigen'), in 1 Korintiërs 14:29 ('de anderen') en in Efeziërs 4:11 ('de profeten') steeds mannelijke aanduidingen gebruikt. Ook al kan ieder een openbaring ontvangen (1 Kor. 14:26), toch zijn er in de gemeente van Korinte een groep 'profeten' (1 Kor. 14:29). Aan deze profeten is het beoordelen van de profetie toevertrouwd (1 Kor. 14:29 en 32). Bij dit beoordelend leergesprek³, moeten de vrouwen zwijgen (1 Kor. 14:34).

Al deze gegevens wijzen onze inziens in de richting van *mannelijke* 'profeten'. De profetische gave gaf hun stellig een leidinggevende positie en zal hen ook

als aangewezen leidslieden. hetzij in meer of minder ambtelijke zin, in de gemeente tot erkenning hebben gebracht.

Wat behelst de profetie?

De profetie is duidelijk een *vorm* van verkondiging. De profeten worden in één adem genoemd met andere verkondigers: apostelen, evangelisten en leraren (EL 4:11). De naam 'profeet' en het werkwoord 'profeteren' herinneren aan de mannen Gods in het Oude Testament, die het Woord spraken en 'profeet' werden genoemd.

Kenmerkend voor de profetie van het Oude Testament is dat zij openbaring van Gods kant bevat. Het woord van de profeet is Gods eigen Woord (Jes. 7:7; Jer. 2:2; Mich. 2:3). Profeten spreken door de Geest (Neh. 9:30; Mich. 3:8). En zij openbaren Gods raad (Amos 3:7). Al vinden wij vele voorzeggingen bij de profeten. hun verkondiging gaat niet in voorzeggen op. "De profetie gaat uit van wat de Here in zijn Wet en door de dienst van zijn knechten als Mozes vooral bevolen heeft, en laat dan het zoeklicht der Wet vallen over het verleden (de belichting der historie...); predikt die heilige wil voor het heden (de toetsing van het heden aan Gods Wet...) en maakt Gods raad bekend voor de toekomst (de ontsluiting van wat de Here doen zal in zijn zegening en straf)"⁵.

De boodschap van de profeten is bij uitstek actueel. Zij treden op in een bepaalde tijd en hun profetie is nooit tijdloos. Bestrafing en vermaan zijn soms beangstigend concreet en hun woorden zijn zeer gedateerd. Het zijn echt woorden, gesproken op hun tijd. Allerlei trekken van de oudtestamentisch profetie komen terug in wat het Nieuwe Testament over de gave van de profetie zegt. Ook de profeten van het

Nieuwe Testament spreken door de Heilige Geest (1 Kor. 12:3). Agabus geeft 'door de Geest' te kennen dat er een grote hongersnood in aantocht is (Hand. 11:28) en leidt elders zijn profetisch woord in met de uitspraak: "Dit zegt de Heilige Geest..." (Hand. 21:11). Wat Petrus zegt met het oog op de profetie van de Schrift, mogen wij ook betrekken op de nieuwtestamentische profeten: "... want nooit is profetie voortgekomen uit de wil van een mens, maar, door de Heilige Geest gedreven, hebben mensen van Godswege gesproken" (2 Petr. 1:21). Profeten hebben kennis van 'geheimenissen' (1 Kor. 13:2). Het geheimenis van de toebrengring van heidenen is door de Geest aan apostelen en profeten geopenbaard (Ef. 3:5). Profeten ontvangen 'openbaringen' (1 Kor. 14:26). Deze openbaringen hebben niet alleen betrekking op de heilsgelheimenissen, maar ook op toekomstige gebeurtenissen: Agabus kondigt een hongersnood aan (Hand. 11:28) en voorzegt wat Paulus in Jeruzalem zal overkomen (Hand. 21:11). De profetische woorden van de Openbaring (Openb. 1:3) bevatten ook "hetgeen na dezen geschieden zal" (Openb. 1:19).

Profeten blijken ook concrete aanwijzingen te geven ten aanzien van Gods wil. Profetische stemmen hebben Timoteus aangewezen voor de dienst van het evangelie (1 Tim. 1:18; 4:14). Uit 1 Korintiërs 14:24 blijkt voorts dat profeten het verborgene van de mens doorzien en aan het licht brengen. Samenvattend schrijft Paulus in 1 Korintiërs 14:3: "Maar wie profeteert, spreekt voor de mensen stichtend, vermanend en bemoedigend". Door de profetie ontvangt de gemeente 'lering' en 'opwekking' (1 Kor. 14:31).

Uit al deze gegevens blijkt wel dat de profetie in de apostolische

kerk een *rijkgeschakeerde* verkondiging is geweest, die niet zo gemakkelijk onder één noemer is te brengen⁶. De inhoud kent onmiskenbaar nogal variatie.

Apostelen en profeten

In Efeziërs 2:20 schrijft Paulus dat de Efeziërs gebouwd zijn op het fundament van apostelen en profeten. Apostelen en profeten leggen maar niet het fundament, maar zij *zijn* het fundament waarop de kerk is gebouwd. Het gebouw van de gemeente rust op een stabiele grondslag, die van apostelen en profeten.

Er zijn uitleggers die menen dat Paulus hier de profeten van het Oude Testament op het oog heeft⁷. Met L. Floor⁸ menen wij dat het hier gaat om de nieuwtestamentische profeten.

Zij worden immers ná de apostelen genoemd en ook elders in deze brief (vgl. 3:5; 4:11) bedoelt Paulus met "profeten" duidelijk die in de apostolische kerk optraden.

Betekent wat Paulus schrijft in Efeziërs 2:20 dat deze profeten op één lijn staan met de apostelen en dezelfde erkenning ontvangen?

Onzes inziens weerspreekt het Nieuwe Testament deze gedachte. In 1 Korintiërs 12:28 brengt Paulus reeds een zekere rangorde aan door te schrijven: "En God heeft sommigen aangesteld in de gemeente, *ten eerste* apostelen, *ten tweede* profeten...". De apostelen vormen duidelijk een klasse apart.

Opmerkelijk is voorts dat de profetie "getoetst" moet worden (1 Tess. 5:21), "beoordeeld" (1 Kor. 14:29) en "beproeft" spreken van de apostelen. Paulus vraagt onvoorwaardelijk gehoorzaamheid voor de apostolische prediking. Dit laatste vloeit voort uit de geheel enige en exclusieve volmacht, die de apostelen van Christus ontvingen.⁹ Zij zijnde

door Christus zelf uitverkoren en gezonden getuigen (vgl. Hand. 1:8;1:22), die daartoe ook de Heilige Geest, de Parakleet, ontvingen (vgl. Jo. 15: 26,27). Zij hebben het heil dat eerst door de Here verkondigd is, eens voor altijd op een rechtsgeldige wijze bevestigd (vgl. Hebr.2:3). Daarom vergt hun getuigenis absolute onderwerping.

Deze dingen lezen wij niet van de profeten. Zij staan duidelijk niet op één lijn met de apostelen. Hoe belangrijk de stemmen van de profeten ook zijn, zij klinken slechts op de *grondslag* van het apostolisch getuigenis en moeten ook daaraan getoetst en beoordeeld worden.

In Romeinen 12:7 horen wij van een toetsingscriterium, wanneer Paulus spreekt over "profetie, naar gelang van ons geloof". Letterlijk schrijft Paulus: naar gelang van "het" geloof. Daarom "is er veel voor te zeggen, dat de apostel hier de profetie bindt aan de inhoud van het geloof, d.i. aan het evangelie, de christelijke leer"¹⁰.

Het is waar: ook nieuw Testamentische profeten vormen volgens Efeziërs 2:20 samen met de apostelen het fundament van de christelijk kerk. Maar er is wel onderscheid tussen de charisma-tische begaafdheid van de profeet én de volmacht van de apostel!

De profeten komen na de apostelen en vormen een van hen onderscheiden klasse (vgl. het "ten tweede" in 1 Kor. 12:28). Hun kerkfunderende werk geldt alleen "voorzover hun profetieën op de maat van de prediking van de apostelen waren"¹¹. Maar gaande in het spoor van de apostelen mochten zij met hun kennis van "geheimenissen", met de "openbaring" die hun ten deel viel, met hun concrete aanwijzingen, met hun voorzeggingen, met hun vermaning en bemoediging, met hun "lering" en

"opwekking" van fundamentele betekenis zijn voor de bouw van Christus' kerk.

¹ K. Runia, De gave van de profetie, *Theologia Reformata*, jrg. 42, nr. 1, p.8.

² Vgl. D.H. Greeven, Propheten, Lehrer, Vorsteher bei Paulus, *Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft*, Bnd. 64 *1952-53).

³ Ik sluit mij hier aan bij J. van Bruggen, Spreken en zwijgen van vrouwen in de gemeente, *De Reformatie*, jrg. 67, p. 397 e.v.

⁴ Te gemakkelijk stelt J.P. Versteeg: "Wat in 1 Cor. 11:5 gezegd wordt over het profeteren van vrouwen maakt duidelijk, dat in de gemeente van Corinthe niet alleen mannen, maar ook vrouwen behoorden tot de bepaalde, erkende kring van profeten" (*Kijk op de kerk*. Kampen (1985), p. 37)

⁵ K. Dijk, *De dienst der prediking*, Kampen 1955, p. 231. Vgl. G. Ch. Aalders, *De profeten des ouden verbonds*, Kampen 1918, p. 136.

⁶ Herman Ridderbos stelt: "Profeten zijn de door de Geest gedreven verkondigers van het woord Gods aan de gemeente, die haar zowel het heilsplan van God ontvouwen, als ook in pastorale en paraenetische zin de betekenis van het werk Gods in Christus in het licht stellen en op het hart binden" (*Paulus. Ontwerp van zijn theologie*, Kampen 1966, p. 504). Wij achten deze omschrijving toch niet toereikend.

⁷ Vgl. bijv. J.H. Roberts, *Die opbouw van die kerk volgens die Efese-brief*, 1963, p. 124 e.v.

⁸ Vgl. L. Floor, *Efeziërs. Eén in Christus*, Kampen (1995), p. 119, die echter ook opmerkt: "Bezien wij de tekst in een wijder perspectief en letten wij op de personen die in de heilsgeschiedenis de dragers van de Godsopenbaring waren, dan zouden wij de profeten van het Oude Testament ook bij het fundament van de kerk

kunnen betrekken. De apostel Paulus sluit hen zeker niet uit..." (t.a.p.).

⁹ Hierover breder Herman Ridderbos, *Heilsgeschiedenis en Heilige Schrift van het Nieuwe Testament*, Kampen 1955, p. 34 e.v.; A.N. Hendriks, 'En God heeft sommigen aangesteld in de gemeente, ten eerste apostelen...', in: *Ambt en aktualiteit. Opstellen aangeboden aan prof. dr. C. Trimp*, red. F.H. Folkerts e.a., Haarlem (1992), p. 40 e.v.

¹⁰ Herman Ridderbos, *Aan de Romeinen*, Kampen 1959, p. 278. J. van Bruggen heeft een andere opvatting: "Wanneer wij de uitdrukking 'naar analogie van het geloof' lezen in samenhang met hetgeen in vers 6a staat, blijkt dat het hier niet gaat over een beoordelingsnorm, maar om een functie-aanduiding: de profetie als gave correspondeert met de genade van het geloof en is gegeven om dat geloof op te bouwen" (*Ambten in de apostolische kerk*, Kampen 1984, p. 186 noot 5).

¹¹ L. Floor, a.w., p. 119.

Ds. A.N. Hendriks is emeritus predikant van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Centrum.

KEIZER KAREL V EN DE KERKHERVORMING (2)

de machtigste man van de 16e eeuw – Gods gevangene!

H. Veldman

F
"A—
'geschiedenis

De enige keren dat Karel V oog in oog heeft gestaan met de hervormer Maarten Luther was op 17 en 18 april 1521 tijdens de Rijksdag van Worms. En het is dáár dat we ons verhaal van Karels visie op een bemoeienis met de Kerkhervorming willen beginnen. We stellen ons de volgende vragen: Heeft de jonge keizer zich ooit werkelijk verdiept in de vragen die de monnik van Wittenberg opriep in de Europese kerk? Heeft hij trouwens ooit de kans gehad om een onbevooroordeeld onderzoek in te stellen naar de aard van de Lutherse reformatie? Of zat Karel V zo vast aan de roomse religieuze tradities dat die hem niets anders konden laten denken dan dat Luther een vermaledijde keffer was? Vervolgens rijst de vraag naar de wisselvalligheid in de politiek van de keizer tegenover de kerkhervorming in zijn landen. Waarom is hij de ene keer hard en meedogenloos, maar op een later moment 'opeens' veel meer tegemoetkomend? Waarom voert hij de ene keer een diplomatieke strijd en gaat hij toch ook nog eens over tot een werkelijk militaire campagne tegen het protestantisme? We moeten een keus maken uit de vele momenten die bij deze vragen van belang zijn. We kiezen voor de volgende momentopnames: a, de Rijksdag van Worms 1521. b, de Rijksdagen van Spiers 1526 en Augsburg 1530; c, de godsdienstgesprekken in de jaren rond 1540; d, de oorlog tegen de Duitse protestanten van 1547 tot de vrede van Augsburg in 1555.

De Rijksdag van Worms 1521

Als Luther zijn 95 stellingen in Wittenberg bekendmaakt, vertoef Karel V nog als koning Karel I in Spanje. Met Duitsland heeft hij nog niets te maken,

alleen is het zo dat zijn grootvader keizer Maximiliaan hem naar voren heeft geschoven als de meest wenselijke kandidaat voor het keizerschap. De keus voor Karel wordt gemaakt in 1519 en vanaf dat moment zullen alle zaken die het Duitse Rijk betref-

fen hem onder ogen gebracht worden. In de nazomer van 1520 verlaat Karel Spanje, waar hij zijn vroegere leermeester Adriaan van Utrecht aanstelt als regent. Na een zeereis via Dover, waar Karel in contact treedt met koning Hendrik VIII van Engeland (in verband met een mogelijke oorlog tegen Frankrijk), landt de koning in de Nederlanden vanwaar hij doorreist naar Aken, de oude Duitse kroningsstad (sinds Karel de Grote). Op 22 en 23 oktober 1520 vinden de plechtigheden plaats waarbij Karel V tot keizer gekroond wordt. Al gauw begeeft de jonge keizer zich via de Rijn stroomopwaarts om in Worms de laatste voorbereidingen te treffen voor zijn eerste Rijksdag daar. We mogen stellig aannemen dat Karel V tot op dat moment niets concreets heeft vernomen over de zaak van een Augustijner monnik uit Wittenberg. Maar dat zal spoedig veranderen! Pauselijke gezanten brengen de keizer op de hoogte van schrikbarende feiten: ene Maarten Luther, professor in het Saksische Wittenberg, heeft het niet alleen aangedurfd om de legale aflaathandel te bekritisieren, maar hij zet vooral vette vraagtekens achter het gezag van pausen en concilies. En daarbij heeft die Saksische theoloog ruimte gevraagd, nee, genomen! om een afwijkende leer van de genade te verkondigen en om de leer van de vrije wil te bestrijden. Hij beweert zelfs dat hij daarmee volledig in overeenstemming handelt met de Heilige Schrift, maar dat is gebruikelijk bij ket-

Kroning van Karel V tot keizer in Aken op 23 oktober 1520. Houtsnede uit 'Le Triumphe du couronnement.' (Antwerpen 1520).

ters. En of het nog niet genoeg is, bestrijdt hij ook de zeven heilige sacramenten: hij laat er maar twee, sommigen zeggen drie van over! Intussen leert deze Luther niet alleen zijn studenten, maar pleegt hij ook in de kerkdiensten allerlei gewaagde uitspraken te doen, die de gelovigen het idee geven dat ze zich vrijer dan ooit kunnen opstellen tegen de heilige moederkerk. En dan heeft het land te maken met die permanente stroom van boeken en pamfletten die de man uit Wittenberg laat verspreiden! De beweging van deze ketter begint steeds populairder te worden en kan wel eens uitlopen op een ware revolutie. Ieder weet hoe de

arme boeren al jaren om vrijheid roepen!¹²

Banbul

Nu heeft paus Leo X zich er tenslotte maar mee bemoeid en de monnik uit Wittenberg met de kerkelijke ban bedreigd, via de bul 'Exsurge Domine'¹³. Er is een lijst van maar liefst 41 ketterijen opgesteld waaraan deze Luther zich bezondigt. Binnen 60 dagen moet de ketter deze herroepen. Johannes **Eck** mag de bul in Duitsland afkondigen en er voor dat land nog een lijst met Luthers medestanders aan toevoegen. De keizer is nog maar enkele weken in Worms of Raar

komt het onheilspellende bericht binnen dat Luther de pauselijke bul met een stapel roomse canonieke documenten buiten de poort van Wittenberg heeft verbrand (10 december 1520).¹⁴ Het moet voor de keizer nu toch wel duidelijk zijn dat deze man niet meer vrij mag rondlopen in het Duitse land. De definitieve banbul ('Decret Romanum Pontificem') van paus Leo X verschijnt al op 3 januari 1521 en daarmee is de ketter overgeleverd aan de wereldlijke machten.

De pausgezinde adviseurs en gezanten, m.n. Eck en Aleander, dringen aan op een snelle bestraffing door de keizerlijke overheid. "Het onkruid moet gewied worden, het schurftige schaap uitgestoten, het etterende lid afgesneden, de muiter moet worden uitgeworpen uit het schip van de H. Petrus." Een ketter openlijk verhoren (op een rijksdag bijv.), dat moest volgens de pausgezinde raadgevers nou juist niet gebeuren.

Zelfstandig oordelen

Maar Karel V heeft met meer dan alleen pauselijke wensen rekening te houden. Hij wil de paus graag een tijdlang in onzekerheid laten, juist ook omdat deze veel te positieve relaties onderhoudt met Frans I van Frankrijk. Maar nog sterker geldt dat Karel de steun van alle vorsten in Duitsland nodig heeft om een eventuele oorlog met Frans I aan te gaan. Alleen al daarom kan hij het verzoek van Frederik de Wijze,¹⁵ de keurvorst van Saksen, niet zomaar naast zich neerleggen, het verzoek n.l. om de professor uit Wittenberg niet te veroordelen zonder hem eerst gehoord te hebben. Daarmee stemt de keizer na langdurige overwegingen in en dus is er van het automatisme 'na de pauselijke bul direct de rijksban' geen sprake. Een 'novum' van grote

klasse! Het getuigt van zelfstandig oordelen van Karel V. En Luther krijgt zelfs een vrijgeleide voor een bepaalde periode op zijn reis naar en van Worms. Over 'herroepen' wordt niet gerept in het keizerlijke schrijven aan Luther.

Intussen is de Rijksdag van Worms helemaal niet bedoeld om de zaak-Luther te behandelen. Het gaat in de eerste plaats om een nadere staatkundige regeling van de verhouding tussen de keizer en de Duitse landvorsten en standen. Die vloeit voort uit de 'Wahlkapitulation' van 1519 en betreft zaken als de vorming van een rijksregiment (m.n. als de keizer afwezig is), het sluiten van bondgenootschappen, de inning van belastingen, de rechtspraak, enz. De kwestie-Luther in Worms is van oorsprong slechts een 'aanhangsel' aan de agenda van deze rijksdag. Hoeveel intriges er nog zijn opgezet om Luther maar niet op het toneel van de Rijksdag van Worms te laten verschijnen – het gaat te ver om die één voor Eén te beschrijven.¹⁶ Het was volgens de pausgezinden teveel eer voor een ketter om op de hoogste vergadering van het Rijk te verschijnen! Maar uiteindelijk zien we Maarten Luther onbevreesd de reis naar de keizer maken, onder supervisie van de 'Reichsherold' Kaspar Sturm, die de hervormer een warm hart toedraagt. "Onderweg omstuwd door grote mensenmenigten die hem graag horen preken. Als een vorst, omringd door een cordon van tientallen edelen en gevolgd door honderden ruiters, arriveert Luther op 16 april 1521 in Worms. In het stadje van zo'n 7000 inwoners is geen logies-adres meer te vinden voor allen die het gebeuren met Luther willen meemaken. Tot diep in de nacht zoeken diverse voorname personages buiten de stad naar onderdak. Niemand wil ook

maar iets missen. Men voelt kennelijk haarfijn aan dat er nieuwe, grote dingen gaan gebeuren in kerk en staat.

Wereldgeschiedenis = kerkgeschiedenis op 17 en 18 april 1521

Op de middag van de 17^e april om 4 uur wordt Luther via geheim gehouden achterstraten naar het bisschoppelijk paleis gebracht: daar vindt de Rijksdag plaats. In een kleine zaal troont de jonge keizer op zijn verheven zetel, omringd door de keurvorsten en andere hoogwaardigheidsbekleders uit kerk en wereld. Luther is vol ontzag voor deze vergadering. Als hem gevraagd wordt naar de 19 op tafel uitgestalde boeken moet een jurist van Frederik de Wijze ingrijpen om te voorkomen dat Luther ze zonder meer aanneemt als zijn eigen werken. Maar als de voorlezing van alle titels redelijk correct is afgehandeld, wordt de vraag gesteld of Luther (een deel van) deze boeken wil herroepen. Zijn antwoord luidt: "Dat is een zaak die Gods Woord aangaat en de zaligheid der zielen. Ik zou niet graag iets ondoordachts zeggen, zo gauw zegt men te veel of te weinig. Je kunt zowel door het een als door het ander komen te vallen onder het oordeel van Christus: hij die Mij verloochent voor de mensen, zal Ik verloochenen voor Mijn hemelse Vader. Geef me de tijd om er nog eens over na te denken." Verbazing alom: weet deze professor niet wat hem te doen staat? Maar, zo luidt de beslissing: "De keizer wil grootmoedig zijn en de zaak tot morgen uitstellen." "

Luthers verweer

De volgende middag is Luther weer om 4 uur present in het paleis. De vorsten vergaderen nu

in de grote zaal. Men laat Luther twee uur lang wachten. Maar na binnengeleid te zijn wordt hem dezelfde vraag als die van gisteren gesteld. Luther neemt een eerbiedige houding aan door te knielen op één knie. Dan klinkt zonder enige terughoudendheid Luthers stem en geeft hij aan dat hij drie soorten boeken onderscheidt. "Sommige daarvan behandelen geloof en leven op zo eenvoudige evangelische wijze, dat ook mijn tegenstanders gedwongen zijn te erkennen, dat ze waard zijn om gelezen te worden. Als ik deze boeken herriep, zou ik de enige in de wereld zijn, die een waarheid ontkent, welke door vriend en vijand gelijkelijk beleden wordt. Een twee groep van mijn werken is geschreven tegen de verwereldlijking van het christelijk leven door voorbeeld en leer der papisten. Niemand kan de waarheid daarvan ontkennen, want het is alom duidelijk, dat door pauselijke wetten de gewetens der mensen geknecht worden." "Nee", roept de keizer (die overigens weinig of geen Duits verstaat, en van het Latijn ook slechts de hoofdzaken kent; zijn hoftaal is hei Frans!). Luther vervolgt: "Als ik op dit punt zou herroepen, moest ik me schamen, want ik zou de deur openen voor nog meer tirannie en goddeloosheid en het zou nog erger worden, als zou blijken, dat ik dit op aandrang van het H. Roomse Rijk had gedaan. Een derde groep van mijn boeken betreft personen en particuliere zaken. Ik erken, dat ik daarin vaak heftiger ben geweest, dan met mijn positie overeenkomt, maar ook dat kan ik niet herroepen, als men mij niet van ongelijk overtuigt. Christus heeft voor Annas gezegd: Bewijs het me. Als onze Heer, die niet kon dwalen, dit vroeg, mag dan een worm als ik niet vragen, dat men mij uit profeten en evangelie van ongelijk overtuigt? Als men dit kan

doen, zal ik de eerste zijn die mijn boeken in het vuur werpt. Ik weet, dat mijn leer onrust veroorzaakt. Ik kan alleen antwoorden met het woord van mijn Heer: Ik ben niet gekomen om vrede te brengen, maar het zwaard. Weest voorzichtig, dat de regering van deze edele jongeman Karel niet met bloedvergieten begint. Laat u waarschuwen door de voorbeelden van de Farao, de koning van Babel, en de koningen van Israël. God is het die de raad der wijzen vrijdelt. Ik moet wandelen in de vrede des Heren. Ik zeg dit niet om onrust te veroorzaken, maar omdat ik niet kan ontkomen aan mijn verplichting tegenover mijn volk. Ik beveel mijzelf aan hij Uwe Majesteit. Ik hoop dat zij zich niet door mijn tegenstanders laat beïnvloeden om jegens mij zonder oorzaak een verkeerde houding aan te nemen. Ik heb gezegd."

Een eenvoudig antwoord

Met dit betoog is de kanselier van Karel V niet tevreden. Hij verlangt een kort en bondig antwoord. Dan gaat Luther rechtop staan en neemt nogmaals het woord. "Als gij, Majesteit en Heren, een eenvoudig antwoord wenst, zal ik dat geven, zonder franje. Wanneer ik niet overtuigd word door het getuigenis der Schrift of de evidente rede, ben ik door de bijbelplaatsen die ik aanhaalde overwonnen en mijn geweten is gebonden in het Woord Gods. Herroepen kan en wil ik niets, want het is gevaarlijk en onjuist iets tegen het geweten te doen." Na een (gevraagde) herhaling van deze woorden in het Latijn, doet de kanselier een laatste poging om Luther te intimideren: "Laat uw geweten toch lopen, Martinus. Denkt ge dat gij allen recht hebt en dat heel het heilig concilium, zoveel wijze bisschoppen en heren, altijd hebben

gedwaald?" Luther antwoordt: "Ja, ze hebben gedwaald in vele opzichten, dat is duidelijk. Ik kan het bewijzen, God helpe mij, amen."

Volgens Melanchthon heeft Luther eraan toegevoegd: 'Hier sta ik, kan niet anders.' Maar de notulisten hebben dit niet vastgelegd.

De reactie van de keizer is duidelijk: "Ik heb genoeg gehoord." De zitting van de Rijksdag wordt voor die dag gesloten. "Naar het vuur met die man", roepen de pausgezinden. Maar Luther gaat onder stevige geleide en vele aanmoedigingen terug naar zijn logement. En daar aangekomen roept hij opgelucht uit: "Ik ben erdoor, ik ben erdoor!" En dan drinkt hij zijn dagelijkse pot bier...

De betekenis van deze dag is niet door ieder die het meemaakte direct beseft. Voor ons die bijna vijf eeuwen later leven is het duidelijk geworden dat de reformatie van de kerk hier op het niveau van de wereldpolitiek aan de orde is gesteld. Na vele eeuwen pauselijke tirannie is de normativiteit van de Heilige Schrift helder in het licht gesteld, tegenover alle menselijke aanspraken in kerk en wereld.¹⁹

Persoonlijk antwoord van Karel V

De keizer is die avond gaan nadenken. Wat moet hij doen om de eenheid van kerk en staat, het 'corpus christianum', te handhaven? Luther is een revolutionair, dat staat voor de keizer vast.²⁰ De man zal zo snel mogelijk van het Wormser toneel moeten verdwijnen. Maar wel op een correcte manier. De keizer stelt een persoonlijk verklaring op. De volgende dag, als Karel V de keurvorsten om hun mening over Luthers optreden vraagt, willen dezen meer tijd om zich erop te beraden. Geïrriteerd laat de kei-

zer nu zijn verklaring voorlezen. Een typerende boodschap, die in meer dan één boekwerk over deze geschiedenis ontbreekt. We geven er iets uit door, omdat hier zonneklaar blijkt hoe Karel V zelf tegen heel de zaak-Luther aankijkt. Het is zijn eigen, bewuste, zeer persoonlijke beginselverklaring tegenover de kerkhervorming. De tekst luidt als volgt:

"U weet, ik stam af van de allerchristelijkste keizers van de edele Duitse natie, van de katholieke koningen van Spanje, van de aartshertogen van Oostenrijk, de hertogen van Bourgondië, die alle tot aan hun dood toe trouwe zonen van de roomse kerk zijn geweest, steeds verdedigers van het katholieke geloof, de heilige ceremoniën, weten, aanwijzingen en van de heilige gebruiken – ter ere van God, vermeerdering van het geloof en tot heil der zielcn.[...] Op grond hiervan ben ik vastbesloten, alles te handhaven, wat mijn genoemde voorgangers en ik tot nu toe gehandhaafd hebben [...]; immers, het is zeker dat één enkele monnik zich vergist met zijn mening die tegenover de ganse christenheid staat. zowel tijdens de voorafgaande duizend en meer jaren als ook in deze tijd; in het andere geval was de ganse genoemde christenheid steeds een vergissing geweest en zou het ook nu nog zijn. Daarom heb ik besloten alles in deze zaak in te zetten: mijn koninkrijken en heerschappijen, mijn vrienden, mijn lichaam, mijn bloed, mijn leven en mijn ziel. Want het zou een grote schande voor u, de edele en geroemde Duitse natie, en voor mij als beschermer van het katholieke geloof zijn. als, wat onze tijd betreft, niet alleen ketterij, maar ook al verdenking op ketterij of een achteruitgang van het christelijk geloof in de herinnering der mensen na ons blijft, dit tot eeuwige oneer van onze opvolgers.

En nadat we het hardnekkige

antwoord gehoord hebben, dat Luther gisteren in ons aller tegenwoordigheid gegeven heeft, verklaar ik U, dat het mij berouwt, zolang gearzeld te hebben, tegen de genoemde Luther en zijn **valse** leer in te gaan: en ik ben vastbesloten hem verder niet meer te horen; veelmeer zou ik willen dat hij overeenkomstig het mandaat teruggebracht werd. In overeenstemming met de vrijgeleide: maar dan zonder te prediken en zonder het volk te onderwijzen in zijn slechte leer en zonder het daarop toe te leggen dat er een volksbeweging op gang komt. Ik zal het proces tegen hem voortgang doen hebben als tegen een notoire ketter en vraag U om uzelf hierover uit te spreken, zoals ge me beloofd hebt.

Eigenhandig geschreven op 19 april 1521. Karel." ²¹

Het Edict van Worms en haar uitvoering

Na hoog overleg tussen de keizer en de Duitse vorsten blijkt dat twee keurvorsten niet met de keizer mee gaan in zijn visie op Luther. Ze weigeren daarna ook een edict tegen de hervormer te accepteren. Intussen wordt Luther persoonlijk nog een groot aantal keren met de dringende vraag benaderd of hij zich toch niet kan onderwerpen aan de keizer en aan de kerk. Maar hoe de hervormer ook wordt geïntimideerd, er is geen keerswijziging in zijn optreden meer te verwachten. Als de keizer hiervan op de hoogte wordt gesteld, vaardigt deze een besluit uit dat de 'ketter uit Wittenberg' zo snel mogelijk de stad dient te verlaten. Maar Karel trekt de aan Luther gegeven vrijgeleide niet, hoe sterk sommige adviseurs er ook op aandringen; Karel wil niet door het leven gaan als Sigismund (= Lügismund) die in 1415 de vrijgeleide van Johannes Hus

introk, waardoor deze ter dood gebracht werd op een brandstapel buiten Konstanz. Luther dankt God uit de grond van zijn hart dat zijn karwei erop zit. Hij laat ook de keizer bedanken dat deze hem de gelegenheid heeft gegeven om zijn getuigenis af te leggen voor de hoogste heren van het rijk en voegt eraan toe: "Ik ben bereid voor keizer en Rijk alles te lijden, ook grote oneer, maar de vrije verkondiging van het Woord Gods moet ik me voorbehouden". Op zijn terugreis schrijft Luther de keizer nog een korte brief met het advies om een onafhankelijke commissie in te stellen die zijn Icer onderzoekt.

Intussen is de pauselijke nuntius Alexander druk doende de tekst van het Edict van Worms op te stellen. ²² Op 8 mei wordt het document overhandigd aan de keizerlijke kanselier Gattinara, maar de keizer wil het nog niet ondertekenen omdat de rijksdag het nog moet inzien. Maar de meeste leden zijn intussen afgereisd naar hun landstroken en steden. Op 26 mei wordt in aanwezigheid van nog vier keurvorsten het Edict van Worms getekend en van kracht verklaard. In het document dat geheel in de lijn van de eerdere keizerlijke verklaring is geschreven, wordt Luther uitgemaakt voor ketter en wordt het de onderdanen van de keizer verboden de man te helpen met voeding, onderdak, woorden en werken. Men moet hem gevangen nemen en hem uitleveren. Men mag zijn boeken die door de paus vervloekt zijn niet kopen, lezen en overschrijven, maar juist verbranden. Zo wordt de rijksban over Maarten Luther uitgesproken. Het heeft hem zijn hele leven bedreigd. Intussen is Luther op de terugweg naar Wittenberg onderweg 'gekidnapt' (met instemming van Frederik de Wijze) en veilig 'opgeborgen' op het

kasteel de Wartburg, als Jonker Georg.

Onmogelijke zaak

De uitvoering van het Edict van Worms is een grotendeels onmogelijke zaak gebleken. Alleen in de keizerlijke erflanden wordt het direct van kracht. Daar beginnen de brandstapels met de boeken van Luther al te roken. Maar in Spanje en het Duitse Rijk wordt vanaf 1521 alle aandacht opgeëist door een tweetal ernstige politiek-militaire bedreigingen: a) van de kant van koning Frans I die met diverse militaire campagnes in het noorden, oosten en zuiden uit zijn omsingeling door Karel V wil loskomen, en b) van de kant van de Turken. Dezen hebben sinds 1520 een nieuwe heerser gekregen in de persoon van Sultan Soleiman II de Grote (Soleiman is Turks voor Salomo!). die een groot Turks wereldrijk wenst te formeren, met uitbreiding zowel naar het oosten als naar het westen! Vanaf 1520 wordt alles door deze Soleiman in het werk gesteld om de westerse christenheid terug te dringen. Zijn door Luther als 'antichristelijk' bestempelde legerscharen rukken op over de Balkan en in augustus 1521 veroveren ze Belgrado. "

In 1522 nemen ze na een langdurig beleg het eiland Rhodos in dat tot dan toe onder de Johannieter Orde viel. De bedreiging uit het oosten neemt steeds ernstiger vormen aan in de jaren '20. Karel V reist intussen via de Nederlanden en via Londen (waar hij opnieuw onderhandelt met Hendrik VIII) terug naar Spanje. Hij moet alles in het werk stellen om met vereende krachten zijn vijanden te bestrijden. De energie om de zich uitbreidende kerkhervorming in te dammen of zelfs uit te schakelen ontbreekt geheel en al.

Intussen raakt ook de pauselijke zetel vacant door het plotselinge overlijden van Leo X op 1 december 1521. De nieuwe paus, de Nederlander Adriaan van Utrecht mag dan een creatie zijn van Karel V, maar veel indruk maakt de vrome man niet. In Rome, waar de renaissance-levensstijl nog steeds domineert, maakt men zich niet al te druk om wat er aan de andere kant van de Alpen gebeurt. De nieuwe paus mag dan een poging doen om de schuld van de roomse kerk uit te spreken, o.a. op de Rijksdag van Nuremberg, het effect ervan is nihil. Na zijn (ook plotselinge) dood in september 1523 kiezen de kardinalen weer een renaissancistische Italiaan tot paus: Clemens VII (Giulio de Medici). Intussen is ook in Zwitserland de reformatie op gang gekomen: in Zurich verkondigt Huldrych Zwingli het zuivere evangelie. En in de vrije Duitse rijksstad Straatsburg gebeurt hetzelfde door voorgangers als Wolfgang Capito en Martin Bucer. De loop van de kerkhervorming lijkt niet meer te stuiten. En een volgend artikel hopen we in te gaan op de politiek van Karel V op de Rijksdagen van Spiers en Augsburg.

¹ De verhouding tussen Karel V en Hendrik VIII was nog positief zolang de Engelse koning zijn huwelijk met Karels tante Catharina van Aragon in stand hield; dat was formeel het geval in 1520. Jaren later waren de betrekkingen door Hendriks echtscheidingspolitiek danig verstoord. Steeds was de relatie met Hendrik VIII van strategisch belang: Engeland kon zijn geval van oorlog met Frankrijk stevige tegendruk uitoefenen op Franse kustgebieden, waarbij ook nog de aloude Engelse eis van het bezit van een deel van Frankrijk ineetelde. "Dij de hier vermelde aandachtspunten m.b.t. Luthers religieuze opvattingen denken we niet alleen aan de zeer breed verspreide tekst van de 95 stellingen (waarin de afluathandel heitreden werd in samen-

hang met de forse kritiek op de pauselijke amcht), ook maken we melding van Luthers geschriften over Aflaat en Genade (1518), zijn verhoor door Cajetan in Augsburg (1518, met eveneens kritiek op de pauselijke kerk) en het dirpuut te Leipzig (1519); verder hebben de 'reformatische' geschriften van 1520 een enorme invloed uitgeoefend: Over de goede werken, Aan de christelijke adel van de Duitse Natie (speciaal voor de keizer die opgeroepen wordt de drie 'romanistische muren' al te breken, t.w. 1. de leer dat de geestelijke macht boven de wereldlijke macht staat; 2. dat alleen de paus onfeilbaar is in de uitleg van de Schrift; 3. dat alleen de paus het recht heeft concilieën bijeen te roepen?), verder De Babylonische gevangenschap der kerk (tegen de 7 sacramenten) en het boekje Over de vrijheid van de christenmens.

¹³ De woorden 'Exsurge Domine' willen zeggen: 'Sta op Heer'; deze woorden komen we zeker 10 keer tegen in de Psalmen en ze worden in het Nieuwe Testament ook meerdere malen aangehaald om Gods bijstand te vragen, omdat er boze vijanden in Gods kerk zijn binnengedrongen. Opvallend is dat Luther in zijn Psalmenuitleg een half jaar vóór deze bul ruime aandacht heeft geschonken aan de woorden 'Sta op Heer'. In de verklaring van Psalm 10, 12 geeft Luther zijn visie op wat werkelijke reformatie inhoudt, nl. de ijver van Christus zelf voor zijn Kerk die door het eindgericht heen verlost wordt van de tirannie. Zie o.m. bij Oberman, *Die Kirche im Zeitalter der Reformation*, S. 46, 47.

¹⁴ Luthers verbranding van de pauselijke bul op 10 december 1520 is mede een reactie op de verbranding van zijn boeken in het Zuid-Nederlandse Leuven, waar men handelde in opdracht van Alexander, een afgezant van de paus.

¹⁵ De positieve bemoeienis van keurvorst Frederik van Saksen met Luther heeft zo goed als niets te maken met instemming met Luthers leer, maar veel meer met de roem die de universiteit van Wittenberg (gesticht in 1502) ten deel viel door het optreden van de spraakmakende professor Luther. Vgl. R. Stupperich, *Die Reformation in Deutschland*. Gütersloh 1980, S. 47, 48. Daadwerkelijke steun ontving Luther van Frederiks hofkapelaan Spalatinus.

¹⁶ Zie over de hier bedoelde intrige? o.a. W. von Loewenich, *Martin Luther, der Mann und das Werk*. München 1982. S.

180ff; de meest iningerende poging om Luther van zijn reisplan af te krijgen was die van de naïeve Martin Bucer, op dat moment Pfarrer bij de befaamde edelman Franz von Sickingen op de Ebernburg, die Luther dringend verzocht op de Ebernburg te komen om te spreken met de keizerlijke lichtvader Glapion; maar Luther doorzag het gevaar van afwijking van de route, hij koerste regelrecht af op Worms: op dat moment moet hij de beroemde woorden uitgesproken hebben 'Naar Worms wil ik, al zijn er ook zoveel duivels als pannen op de daken!'.
¹⁷ Een 'Reichsherold' was een heraut in dienst van de keizer; Sturm, in oktober 1520 door Karel V benoemd, kreeg tot taak Luther uit Wittenberg op te halen en hem zijn vrijgeleide te verzekeren. Mee door Sturm is de reis van Luther naar Worms uitgelopen op een triomftocht.
¹⁸ "We volgen hier de verwoording van W.J. Kooiman, *Luther zijn weg en werk*. Amsterdam 1962, p. 58

¹⁹ Vgl. J. Kamphuis, *Signalen uit de kerkgeschiedenis*. Groningen 1975, p. 154-166
²⁰ We gaan hier niet verder in op de interessante kwestie van Luthers 'revolutionaire' optreden en de daarmee verbonden zaak van zijn erkenning van de overheid en van het eventuele recht van verzet of opstand. Hierover kan men (o.m.) lezen in de recente studie van Jürgen-Burkhard Klautke, *Recht auf Widerstand gegen die Obrigkeit?* Kampen 1994, S. 262 ff.

²¹ De tekst van Karels verklaring vindt men o.a. bij H.A. Oberman, *Die Kirche im Zeitalter der Reformation*. Neukirchen-Vluyn 1981. S. 61, 62; overigens is het duidelijk dat Karel V in zijn hier vermelde verklaring geheel in de lijn blijft van zijn belofte in Wahlkapitulation van 1519, waarin de aanstaande keizer voor alles plechtig belooft 'de Roomse kerk, de Stoel te Rome en het Heilige Roomse Rijk trouw te beschermen'.

²² De (bijna) volledige tekst van het Edict van Worms vindt men o.m. bij Oberman, S. 62-65; van belang is hier vooral de bundel *Der Reichstad zu Worms von 1521 Reichspolitik und Luthersache*. Hg. Fritz Reuter. Worms 1971, waarin 22 bijdragen zo goed als aspecten van deze rijksdag behandelen.

²³ W.J. Kooiman, *Luthers getuigenis in de oorlog tegen de Turken. Een hoofdstuk uit zijn leer der twee rijken*. Amsterdam 1959.

DE OPMARS VAN HET OPENBARE LEVEN EN HET UNIEKERNPROGRAM

A.J. Verbrugh

samenleving

Op 27 mei zullen D.V. de GPV- en RPF-afgevaardigden van de ChristenUnie samenkomen en dan zal het politieke standpunt van de Unie worden geformuleerd. In de komende maanden zullen we hieraan met elkaar moeten werken (aldus de twee voorzitters in Ons Burgerschap van 11-2-00). Ook al lezen de meeste RPF-leden De Reformatie waarschijnlijk niet regelmatig, toch hoop ik dat het hier volgende mede een aspect kan belichten van de actuele situatie waarin het werk moet worden gedaan.

Er is in onze samenleving iets dat voorafgaat aan alle lopende politieke kwesties. Dit is dat in het publieke leven van onze Nederlandse democratie vrijwel alles wat relictstreekt op de betekenis van God en Christus wijst, geacht wordt buiten de orde te vallen. RPF-Kamerlid Rouvoet zei (EO-Visie, 1999-51, blz.145): 'Bij euthanasie...botsen de paarse en christelijke dogma's en kun je elkaar absoluut niet overtuigen. Dal maakt me wel eens machteloos.' Maar hoe komt dit? Dat gaat zo omdat zaken die met de christelijke religie te maken hebben, dadelijk worden verwezen naar het privé-domein van de mensen. In het publieke leven ben je 'correct' als je je op dit gebied zo neutraal en afzijdig mogelijk opstelt. Dit past bij de liberale politieke filosofie. Die ligt al anderhalve eeuw aan de constitutie van onze democratie ten grondslag. Toch moet christelijke politiek hier tegenweer bieden.

Publiek en privé

Waar komt het verschil vandaan tussen het publieke (openbare) leven, waar niet over de betekenis van God zou mogen worden gesproken, en ons privé leven (bijvoorbeeld als persoon of gezin) waar dit wel mag? In de handboeken staat dat dit verschil al bekend was bij Aristoteles (384-322 v.Chr.). In zijn politieke filosofie maakte hij onderscheid tussen de openbare ruimte van de polis (politiek) en de privé-ruimte van huis en familie. Een regering moet in de openbare ruimte regelend optreden, maar in beginsel de privé-ruimte aan de betrokkenen overlaten. In onze tijd hangt hiermee ook samen de verdeling van het recht in publiekrecht (onder meer staats- en administratief recht en volkenrecht) en privaatrecht (onder meer tussen particuliere personen). Ook dr. A.Kuyper's beginsel van de soevereiniteit in eigen kring houdt hiermee verband. Van ouder datum dan Aristoteles

is het boek Genesis. Volgens Gen. 2:24 zou al in de paradijsstoestand een man zijn ouders verlaten en zijn vrouw aanhangen. Maar omdat ieder voor zijn ouders toch ontzag moet hebben (Lev.19:3), betekent dit 'verlaten' een scheiding van gezagssferen. Het gezag van de heersende stamvader wordt beperkt door het gezag dat zoon en echtgenote binnen hun eigen gezin uitoefenen. Betekent dit nu dat zoon en echtgenote in hun eigen huis alles kunnen doen wat zij willen? Nee, want als gevolg van de zondemacht kwam er ook de regel van Gen.9:6 (Wie des mensen bloed vergiet...). Het strafbegin-sel van deze regel geldt voor de totale samenleving, dus ook 'binnen de huizen'; zie Rom.13:4. Het hoofd van de openbare samenleving, dus de regering, weert en straft bijvoorbeeld incest binnen de huiselijke privé-kring en verklaart door de wet zoiets tot een publieke zaak. Ook het strafrecht behoort tot het publiekrecht. Dit neemt niet weg dat in privé-kring alles wat niet wettelijk verboden is, tot de vrije beslissingsruimte (volgens eigen moreel inzicht) van de betrokkenen behoort. Zowel in een patriarchale als in een moderne samenleving kan je dit zeggen.

Godsdienst, privé en publiek

Tot zover privé en publiek. Maar hoe zit het nu met de godsdienst in deze twee domeinen? Na de zondeval deed de antithese zich gelden. Deze tegenstelling met alle schakeringen daarvan kon in

de privé-sfeer meteen uitgroeien. Zo komt het dat we binnen de multireligieuze mensheid (en ook in Nederland) naast christelijke kerken ook joodse, islamitische, hindoe- en andere tempels aantreffen, elk met verschillende denominaties. Personen, gezinnen, scholen, verenigingen, enz. kunnen in geestelijk verband staan tot diezelfde respectieve instellingen.

Tot zover kun je dit nog allemaal rekenen tot de particuliere of privé-sfeer binnen een samenleving. Maar er moet ook een burgerlijke regering zijn die over de publieke zaken van alle burgers gaat. Zo'n regering zou kunnen proberen door haar macht en wetgeving de ontwikkelingen op geestelijk gebied te verhinderen als ze in strijd zijn met Gods Woord. Maar ditzelfde Woord verbiedt haar dit te doen; Zach. 4:6; Mat.13:29 en andere plaatsen. Voor geestelijke zaken moet geestelijk worden gestreden en niet met machtsmiddelen van de politiek of anderszins. Dit is het beginsel van geestelijke vrijheid. De eigenlijke taak van een burgerlijke regering is dan ook heel anders. Vaak hoor je zeggen: de staat moet liet algemeen welzijn van de burgers bevorderen; verg. Katecliismus van de Katholieke Kerk (Brussel 1995, nr.1901 en 1910). In het GPV zeiden we: de overheid moet tot eer van God het publieke deel van de cultuuropdracht van Gen.2:15 uitvoeren en door rechtshandhaving onrecht en geweld bestrijden.

Hoe keer je de invloed van het publieke zwijgen over God?

De liberale filosofie als zou je in het openbare leven geheel moeten zwijgen over God stamt uit het Verlichtingsdenken van de 17e en 18e eeuw. Ze is overgenomen zowel door D66, PvdA en de andere linkse partijen als door

het CDA. De Bijbel en/of de gereformeerde confessie weer spreken dit deel van de liberale filosofie. Zie bijv. laatstelijk De Reformatie van 5-2-00, blz.743 en de opiniepagina van het Nederlands Dagblad van 6-1-00 (E.van Middelkoop), 27-1 (A.van Herwijnen), 1-2 (W.Roskam-Kroeze), 2-2 (A.Vente) en 9-2 (D.de Jong). Door zeer velen werd al gewezen op de sterke seculariserende invloed op gezin en kerk die uitgaat van deze God verzwijgende overheid en publieke sfeer. De vraag ligt daarom voor de hand hoe je kunt proberen deze vervlakkende invloed te keren.

Heel oud is de vlucht naar het klooster. Dan ben je van de boze wereld af. Als niet-kloosterling kan je proberen deze wereldontvluchting te imiteren door je zo weinig mogelijk met het publieke leven in te laten. Ik denk bijvoorbeeld aan de dopers gestempelde Amish in de Verenigde Staten. Hun vrijwillige keuze miskent Gen.9; de zegen en de cultuuropdracht die God ook na de zonderval aan de mensen gaf.

Veel beter is het te proberen door rechtstreekse evangeliserende acties - onder beding van Gods genade - grotere delen van onze bevolking tot belijdend geloof en toetreden tot de christelijke kerk te leiden. Dit werk is sympathiek en noodzakelijk. Maar het is geen rechtstreekse politieke taak.

Een meer politieke methode is die waarbij het privé-leven van de christenen onderling (in hun particuliere organisaties) tot sterke ontplooiing wordt geleid en daardoor een steeds grotere betekenis in de samenleving krijgt. Wie denkt dan niet aan het grote werk van dr. Abraham Kuyper, die in zijn tijd de A.R.Partij en een particuliere christelijke universiteit oprichtte, pleitte voor de financiële gelijkstelling van christelijke scholen, stimule-

rend werkte op de vele christelijke organisaties en op de studie zowel van de Bijbel als van de maatschappelijke vraagstukken. Door zijn voorstelling van de antithese hield hij de zogenaamde algemene organisaties (d.w.z. de publieke, voor ieder toegankelijke organisaties) op afstand en drong ze terug. Later kwam hieruit de verzuiling (bijvoorbeeld van het prot.-christelijke 'volksdeel') tevoorschijn.

Een andere methode is dat je op politieke manier probeert vanuit de Schrift terrein te winnen onder de aanhang van de niet-christelijke partijen. Je moet dan de aanhangers van een liberale of andere niet-christelijke partij wijzen op de zwakke en onmenselijke kanten van de beleidsmethodes van de bewindslieden en woordvoerders van die partijen. Je moet proberen ze te stimuleren om de zwevende, individualistisch en vaak erg materialistische visie van hun partij te vervangen door een christelijke wereldbeschouwing, die beter beantwoordt aan hun eigen bestemming als persoon. Zeker, een wereldbeschouwing is beperkt tot een overtuiging die vooral op het hier en nu is gericht. Ze is nog geen geloof, hooguit een gevolg hiervan. Maar in de politiek kunnen de aanhangers van een christelijke wereldbeschouwing bijdragen tot een keer in de misleidende presentatie van het publieke leven en door de overheid, die de aanwezigheid en eer van God negeert (vergelijk De Reformatie van 27-6 en 4-7-98).

De opmars van het publieke leven sinds 1945

Vandaag is er van een terugdringing en isolering van het publieke leven, waarover gedacht werd in de tijd van dr. Kuyper, geen sprake meer. We staan allemaal midden in het leven van de alge-

meenheid, met slechts een beperkt aantal uitzonderingen: enkele overwegend christelijke en geïsoleerde dorpen, sommige predikanten en functionarissen in gesloten christelijke organisaties. In dit opzicht is de betekenis van het publieke leven veel verder opgedrongen dan in 1940. Hoe komt dat?

Je kunt eerst denken aan de lawine van de Tweede Wereldoorlog en de Duitse bezetting die over ons kwam, en de internationalisering die daarna onze bevolking doordeesemde. Tijdens de bezetting moesten de Nederlanders uit de zuilen en uit de algemeenheid meer gaan samenwerken en elkaar meer als 'lotgenoten' waarderen dan vóór 1940. Na de bevrijding kwam er eerst een reactie, maar toen kwam de internationalisering. We waren bevrijd door de Angelsaksers die weinig verzuiling en christelijke partijen kennen; de Organisatie van de Verenigde Naties werd opgericht; de mensenrechten kregen een mondiale status; het Verenigd Europa diende zich aan. Allemaal ondergingen we hiervan de invloeden (meestal humanistisch en materialistisch), die de afstand tot de algemeenheid van de publieke samenleving verkleinden.

Verder is Nederland meer en meer een kennis-samenleving geworden. De klassen van het gereformeerd voortgezet onderwijs moeten vol zijn. Voor onze beroepsarbeid moeten we vaak middenhoog tot hoog zijn opgeleid. Om slagvaardig te blijven in een snel veranderende wereld van netwerken en markten moeten we een behoorlijke scholing achter de rug hebben (en dikwijls 'levenslang' verder studeren), een brede horizon bezitten, IT en Engels soepel kunnen gebruiken, over sociale vaardigheid beschikken en over nog wat andere kenmerken uit de personeelsadvertenties. Onder de jon-

ge christenen in Nederland zijn er dan ook slechts weinig die na hun voortgezet onderwijs niet eerst nog een verdere opleiding doorlopen. Heel weinig zijn er die na het basisonderwijs geen verdere scholing meer volgen. Vroeger was dit anders. Toen was er meer eenvoudig werk voor ongeschoolden en toen waren er nog geen allochtonen (!) om dit werk te doen. Wie vroeger onder in zijn 'zuil' werkte, keek alleen naar zijn vertrouwde omgeving en naar de leiders bovenin zijn zuil. Maar nu zitten we bijna allemaal bovenin de zuil en overzien we het gehele terrein, liefst tot ver over de nationale grenzen. We hebben er onze contacten en relaties, moeten 'op niveau' omgaan met collega's, klanten, meerderen en minderen - overleggen met ze mee, geven en accepteren adviezen, enz. Kortom, we denken en leven als mondige mensen middenin de algemeenheid van het publieke leven, d.w.z. van het leven waar God niet bestaat.

Ook in de consumptieve sfeer ontvangt het privé-leven veel meer rechtstreekse impulsen vanuit de publieke sfeer. We denken bijvoorbeeld aan de tv (NOS en de vele andere beelden en snelle commentaren uit de 'algemeenheid'), de verre vakantieplannen, het internetten en het beleggen van je spaargeld, omdat de muntwaarde minder zeker lijkt dan de hausse op het Damrak.

En uiteraard is er de terugkoppeling vanuit de verzwakte toestand waarin een deel van het kerkelijke en van het particuliere christelijke leven zelf is geraakt. In 1879, toen de Antirevolutionaire Partij werd opgericht, was de onkerkelijkheid in ons land 0,3%. In 1999 bedroeg ze 62%. Van onze bevolking geeft 73% op nooit naar een bijbel te kijken (NIPO, 1999). Naarmate de invloed van het publieke leven

verder reikte en door zijn agnosticisme bijdroeg tot de vervlakking en onkerkelijkheid, werd hierdoor ook de ruimte waarover het openbare leven kon beschikken, groter en daarmee zijn invloed.

Men kan nog wel meer factoren aanwijzen die de opmars van het openbare leven in de tijd na 1940 significant hebben bevorderd. Wat zou de invloed van bijvoorbeeld de gereformeerde synodebesluiten en de Vrijmaking in 1944 op de opmars van het publieke leven zijn geweest? Een onderwerp voor een scriptie!

Christelijk herenhuis in een onveilige buurt

Tegen de opmars van het publieke leven zal ook vandaag van de overheid moeten worden gevraagd de voorwaarden in stand te houden voor de onderhouding van het leven in eigen, particuliere, onder meer gereformeerde, kring (bijvoorbeeld onderwijs). Maar A.D. 2000 is meer nodig dan de veiligheid binnen een confessioneel-christelijk herenhuis. Als de bewoners van dat huis steeds meer de buurt in moeten waar vervuiling en criminaliteit het leven onveilig maken, moet ook de sanering van de buurt ter hand genomen worden. Daarom zal de speerpunt van een confessionele (dus belijnde) politieke partij juist tegen de wereldbeschouwende tekorten van de steeds dichterbij komende publieke omgeving moeten zijn gericht. Ook aan het niet-kerkelijke deel van de bevolking moet hiervoor steun worden gevraagd.

Het concept-kernprogram van de ChristenUnie is geschreven in een stijl alsof alleen het christelijke herenhuis moet worden aan-geveegd. Het taalgebruik is niet gericht op het geheel van de Nederlandse bevolking, maar op het (sterk geslonken) christelijke

volksdeel dat nog over is uit de zuilentijd (orthodox-protestantse CDA-kiezers en EO-leden). De Nederlandse kiezer die geen Bijbel kent, wordt in artikel 1 paragraaf 1 aangesproken over de zondeval, kwaad tegen God en de naaste, ontplooiing tot eer van de Schepper, burgers die moeten bijdragen tot een 'geestelijke omkeer'. die God maakte tot rentmeesters in zijn schepping, en een overheid die 'een andere levensvisie' moet aannemen en volgens haar ambt tegengaan wat de Bijbel kwaad noemt. Gezochte kiezers uit een CDA- of EO-vijver kunnen dit begrijpen, maar een onkerkelijke kiezer moet hiervoor eerst een alpha-cursus volgen. En daarmee verlies je de mogelijkheid voor een discussie met politieke vertegenwoordigers van de openbare mening. Ernstiger is evenwel dat ook de inhoud er niet op is gericht om onder de bevolking kiezers te werven die de benoeming wensen van een regering die voorgaat in het geven van publieke erkenning en eer aan God en die zo een voorzet geeft bij een verbetering van de publieke omgangsstijl. Volgens artikel 1 moet de overheid de mensen als verantwoordelijken zien, de 'ruimte' geven en 'voorwaarden scheppen' voor de mensen om zich tot eer van God te ontplooiën, en bij te dragen tot een geestelijke omkeer. De overheid moet ruimte bieden aan een maatschappelijke orde die initiatieven van burgers stimuleert en richting geeft aan maatschappelijke ontwikkeling tot Gods eer. Kort gezegd: volgens artikel 1 moet het christelijke herenhuis vrij blijven in zijn christelijke ontwikkeling tot eer van God. Maar over het menselijke structuren aantastende agnosticisme van het leven in de publieke buurt en vervanging hiervan door een wereldbeschouwing gericht op de glorie van de Weer

staat er weinig. Dit manco komt ook in andere artikelen terug. Het voert te ver om hier nu op in te gaan.

Op het conceptkernprogramma is spontane kritiek over de Europa-paragraaf en andere onderdelen gevolgd. Soms kan met betrekking tot de principiële presentatie van het politieke profiel een nadere heroverweging nuttig zijn. Ook zal - als op 27 mei tot besluitvorming inzake het politieke hoofdstandpunt van de Unie moet worden overgegaan, een voorafgaande voor ieder te volgen discussie deze besluitvorming slechts ten goede kunnen komen.

Na het schrijven van dit artikel werd bekend, dat ook op de Belmont-conferentie in Dalfsen op 17 en 18 februari j.l. één van de voornaamste thema's was, dat de christenen op verkeerde ogenblikken een taalgebruik hanteren, dat alleen ingewijde gelovigen begrijpen, maar dat Sanskrit is voor buitenstaanders.

Dr A.J. Verbruggen is oud-Tweede Kamerlid voor het Gereformeerd Politiek Verbonden woont te Dordrecht.

uit de kerken

Beroepbaar

Kandidaten:

M.F. Verhoeff, Heemskerkstraat 91, 8023 VJ Zwolle, 038-4541238
J.J. Drijfhout, Wortmanstraat 38, 8265 AD Kampen, 038-3326239
R.F. Telgenhof, Rietgors 83, 8271 GK IJsselmuiden, 038-3330779
G.A. den Broeder, Springendallaan 259, 1333 WS Almere-Buiten, 036-5290520

Predikanten:

J. de Wolf, Mignonpad 22, 3816 ET Amersfoort, 033-4728793
P.F. Lameris, Curiestraat 42, 7909 RT Hogeveen, 0528-233481.
A. Scheringa, Sluisstraat 7, 4251 AV Werkendam, 0183-500488
A. Kroezen, Laan van de Eekharst 233, 7823 AE Emmen, 0591-674015

Nieuwe opgaven en wijzigingen:

H.Prins, tel. 038-33310886

O LEID MIJN BLINDHEID BIJ DE HAND

lied van de week

De Generale Synode van Ommen 1992 had verschillende redenen waarom zij opdracht gaf tot uitbreiding van de gezangenbundel. Eén van de argumenten was dat er te weinig liederen beschikbaar waren voor de viering van het avondmaal. De gezangenselectie die het deputaatschap Kerkmuziek in december 1997 vrijgaf, bevatte dan ook verschillende liederen die hij de avondmaalsviering gezongen kunnen worden. Daartoe behoren de liederen 'Genadig Heer, die al mijn zwakheid weet' (LvK 358) en 'Heer, wij komen vol verlangen' (LvK 360), die in diverse gemeenten op avondmaalszondagen al functioneren. 'Hierbij hebben we het gemak dat de melodieën bekend zijn, zodat er geen muzikale belemmeringen zijn om de liederen direct te gebruiken.

Lied 358 is in april 1999 al lied van de week geweest (zie *De Reformatie*, 74/28j. Deze week is gezang 356 aan de beurt: 'O leid mijn blindheid bij de hand'. De overeenkomst tussen deze gezangen is, dat ze beide een Engelse melodie hebben. Belangrijker zijn echter de verschillen. Het lied 'Genadig Heer, die al mijn zwakheid weet' bezingt vooral de betekenis van het avondmaal voor de individuele gelovige. In 'O leid mijn blindheid bij de hand' ligt het accent op de avondmaalsviering als gemeenschapsmaaltijd.

Gemeenschap

Op grond van de eerste strofe

zou je denken dat in lied 356 ook de nadruk ligt op het individu. Maar in de tweede en derde strofe ligt alle nadruk op de viering van het sacrament in de kring van de gelovigen. Het lied neemt als het ware het individu bij de hand en plaatst hem in de brede context van Gods volk.

Eén van de nieuwe avondmaalsformulieren, die door de Leusder synode zijn vrijgegeven, zegt over het avondmaal als gemeenschapsmaaltijd:

"Door zijn dood heeft Christus ook de levendmakende Geest voor ons verworven. Door die Geest doet Hij ons in zijn gemeenschap leven, zodat wij met de apostel mogen zeggen: Met Christus hen ik gekruisigd, en toch leef ik, (dat is) niet meer mijn ik, maar Christus leeft in mij (Gal. 2:20). Hij maakt ons tot runken aan de hemelse Wijnstok, en zo dragen wij door Hem vrucht. Door deze zelfde Geest verbindt Hij ons ook met elkaar in echte broederlijke liefde als leden van Zijn lichaam. Want de apostel zegt: Omdat het één brood is, zijn wij, hoevelen ook, één lichaam; wij hebben immers allen deel aan het ene brood (1 Kor. 10:17)."

In deze passage treffen we twee bijbelse beelden aan die we in lied 356 ook aantreffen, en die de innige gemeenschap met God en met elkaar typeren. In couplet 2 wordt teruggegrepen op het beeld uit Johannes 15 van de wijnstok (Christus) en de ranken (gemeente). De derde strofe bevat het beeld van 'hoofd & lichaam': Christus is het hoofd van het lichaam, de gemeente (1

Kor. 10:16,17; 12:12-27; Eb 5:23, Mol. 1:18).

Het gezang is een lied van de verstilde aanbidding, waarin de genoemde bijbelse metaforen fraai ingebed zijn.

Engels

Het lied is zowel naar tekst als melodie uit Engeland afkomstig. J.W. Schulte Nordholt heeft een vertaling gemaakt die nauw aansluit bij het origineel. Het lied behoort niet tot de veel gezongen hymns in Engeland. Dat zal vermoedelijk mede veroorzaakt zijn door het feit dat de tekst onlosmakelijk met het avondmaal verbonden is, en buiten die context ook niet kan functioneren.

De tekst werd gedicht door William Ewart Gladstone (1809-1898), die in de Engelse geschiedenis bekender is als de politicus die tot vier keer toe premier werd, dan als dichter van gezangen. Zijn lied 'O lead my blindness by the hand' is het enige gezang dat in een paar Engelse bundels, zoals in *The BBC Hymnbook* (1951) en *The Baptist Hymnbook* (1962). Het werd echter voor het eerst opgenomen in *The English Hymnal* uit 1906. In 1933 werd een vernieuwde uitgave gepubliceerd, waarbij de bekende componist Ralph Vaughan Williams als 'musical editor' optrad. In deze editie werd bij de liederstekst van Gladstone de melodie geplaatst die we ook in het *Liedboek* aantreffen.

De melodie werd gecomponeerd door John Bishop (1665-1737), die – volgens zijn grafscript –

356 O leid mijn blindheid bij de hand

O lead my blindness by the hand

Leicester

John Bishop 1700

1 O leid mijn blindheid bij de hand,
leid mij naar het vertrouwde feest.
Ik ben een vreemde in dit land,
Gij leidt mij door uw woord en Geest.
Gij geeft aan mij, o lief - de groot
U-zelf in dit ge-bro - ken brood.

2 Wij die hier zitten bij elkaar
in één aanbidding, licht en stil,
maak ons uw zoetheid openbaar,
ons één van hart en één van wil,
als ranken naar omhoog geleid,
o wijnstok van de eeuwigheid.

belijdenis, doop en avondmaal

3 Ver - za - digd met één brood zijn wij,
één lichaam en Gij zijt her hoofd.
Eén lied van lof en eer maakt Gij
het le - ven dat in U ge - looft.
O lief - de die ontbloeit uit pijn
wij zijn van U in brood en wijn.

William Ewart Gladstone (1809-1898)

Vertaling J. W. Schulte Nordholt, geb. 1920

Hij nam de twaalfen terzijde cii sprok tot hen: Zie, wij gaan op naar Jeruzalem, en al wat door de profeten geschreven is, zal aan de Zoon des mensen volbracht worden. Want Hij zal overgeleverd worden aan de heidenen en bespot en gesmaad en bespuwd worden, en zij zullen Hem geselen en doden, en ten derden dage zal Hij opstaan.

Lucas 18:31-33

een man van 'singular probity' (ongewoon rechtschapen) was, die een 'most honourable life' leidde. Bishop werkte als organist en choirmaster aan het King's College Cambridge. In 1695 werd hij organist van het Winchester College. Een jaar later werd hij tevens tot lekenpastor benoemd. Vanaf 1729 was Bishop organist van de Winchester Cathedral. In 1711 publiceerde hij een *Sett of New Psalm-tunes in four parts*. Uit deze bundel is de melodie van het lied 'O lead my blindness by the hand' afkomstig. (Het jaartal 1700 in het *Liedboek* moet dus eigenlijk 1711 zijn). De melodie was geplaatst bij psalm 112. In Engeland heeft men de gewoonte om melodieën namen te geven. Welnu, deze melodie staat bekend als 'Leicester', alhoewel Bishop haar oorspronkelijk 'Bedford' had genoemd.

De melodie is bekender geworden dan de tekst van Gladstone. In *The Oxford Hymnbook* uit 1908 werd de melodie geplaatst bij de liedtekst 'O King of kings, before whose throne' van John Quarles (1624-1465) in een bewerking van de negentiende-eeuwse dichter Thomas Darling. Andere liedbundels, zoals in de invloedrijke *Revised Church Hymnal* uit 1930, hebben dit overgenomen, zodat Engelse liedbundels Bishops melodie het meest gebruiken hij de tekst van Quarles/Darling.

Het is een prachtige, verstillende en ingekeepte melodie, die een magistraal hoogtepunt bereikt in de vijfde melodiereg. In de tekst van Gladstone treffen we in de tweede strofe de woorden 'one serene devotion feel' aan. Daarmee hebben we in feite een goede karakterisering van zowel de tekst als de melodie. De melodie ligt goed in het gehoor, en kent eigenlijk geen

bijzondere technische moeilijkheden. De korte melismen (c.q. twee noten op één lettergreep) wijzen voor zichzelf. De regels 1 en 3 zijn aan elkaar gelijk, terwijl regel 2 gelijk is aan regel 6. Bijzonder belangrijk hij deze melodie is het tempo. Een te hoog tempo zou het Introverte karakter van de melodie vermoorden. We moeten er dus voor waken dat we niet te snel zingen en spelen. Niet de halve noot maar de kwartnoot moet als teleenheid genomen worden. In *The English Hymnal* (1933) staat aangegeven dat de melodie 'moderately slow' gezongen moet worden. Een goede tempo-indicatie lijkt mij MM 76 voor de kwartnoot. Voor de zekerheid wijs ik er ook even op dat de eerste noten van regel 1 en 3 de juiste lengte moeten kregen, en niet korter genomen moeten worden. Helemaal hij de inzet van regel 1 zou het gevaar kunnen bestaan om de noot te verkorten tot (bijna) een kwartnoot.

Dr. J. Smelik is hymnoloog/musicoloog en woont te Zuidhorn.

Hit en run

En het decembernummer van *Windstreken*, het blad van het Hervormde jeugdevangelisatiecentrum *De Windroos*, schreef Pim Kalkman in gesprek met de tekst van 2 Timotheus 2:1-7 over 'hit en run' ofwel 'intelligente oorlogvoering':

Met huid en haar betrokken

Intelligente oorlogvoering heet dat. Of guerilla-tactiek. Maar ik zie het ook bij mijn kinderen; je slaat en rent **weg**. Een precisiebombardement of een snelle klap, het idee is hetzelfde: voordat de tegenstander is hersteld van de schok ben jij alweer in veiligheid. Want dat laatste is belangrijk: je wilt wel iets bereiken (of gewoon je gram halen), maar zelf blijf je het liefst buiten schot. Want het mag je niet teveel kosten, zeker je leven niet. Dat is je het doel niet waard.

Hit and run.

Deze tactiek slaat trouwens ook lekker aan op religieus gebied. Want geloven is weer **in** zolang het maar geen **navolging** wordt. Dat zie je buiten de kerk, waar alles **mag** zolang niets **moet**. Maar ook erbinnen. Je kunt je bijvoorbeeld eindeloos koesteren in een dogma als de uitverkiezing en ondertussen rustig aan je carrière bouwen. Of het helemaal verwachten van de genade zonder ooit je luie bed uit te komen (Spr. 6:9-11). Vóór de zegen de kerk uit, zullen we maar zeggen.

Paulus ziet dat anders. Letterlijk geboeid vanwege het evangelie schrijft hij vanuit zijn gevangenis in Rome opnieuw een brief aan Timotheus. Ter bemoediging. Want de druk groeit en velen ('allen') in Azië hebben zich van hem afgekeerd (1:15). Dat moet zijn lijden nog extra hebben ver-

G.J. van Middelkoop

M
meegelezen

zwaard, zeker omdat zijn loop ten einde was en zijn sterven nabij (4:6,7). "Gij echter", schrijft Paulus dan herhaaldelijk in zijn brief (2:1). Jij geheel anders. Jij bent er **met huid en haar bij betrokken geraakt** (1:3-7). Het zal je veel kosten, eigenlijk alles. Maar **het** is zeer de moeite waard (4:6-8).

Er helemaal voor gaan

Navolging van Paulus en van Christus betekent dus: **met** huid en haar betrokken zijn **bij** de voortgang van het evangelie. Want dat is de kern van de boodschap (2:1-2). Als je nog niets van dat lijden hebt ervaren, heb je je misschien juist hierom nog niet druk gemaakt. **Niks 'hit and run, maar er helemaal voor gaan**. Hoe jong je ook bent (1 Tim. 4:11j, hoe ziek, zwak en misselijk (1 Tim. 5:23). Wat je gehoord hebt, **geef dat** door. Als kerkelijk leider wordt Timotheus vooral aangespoord dat aan betrouwbare mensen te doen, zodat zij op hun beurt anderen weer kunnen onderwijzen (2:1,2).

In dat licht hebben **we** allemaal onze mogelijkheden. Je zou aan een soort geestelijk **mentorschap** kunnen denken, waarbij je misschien hij een paar mensen uit je omgeving van tijd tot tijd informeert naar de geestelijke stand van zaken. Hun iets **van** het Woord toevertrouwt; hen stimuleert de gave Gods aan te waken (1:6); samen bidt. Je broertje of zusje, iemand op de jeugdvereniging. Of straks een paar dagen als groepsleider op

de Kerstconferentie. En zeg niet te snel dat je te **jong bent**...

Dal het hierbij niet alleen om het doorgeven van informatie gaat, is duidelijk. Weer hen je er zelf helemaal hij hctrokken. Paulus geeft het goede voorbeeld (1:3,4) en spoort **Timotheüs** aan hetzelfde te doen (2:1-7). Hij geeft drie voorbeelden, met twee kenmerken: de **noodzaak van de inspanning** en de **zekerheid van de beloning**. Daarbij heeft elke metafoor (vergelijking) een eigen lading:

Drie voorbeelden

a) *De soldaat*, die helemaal betrokken is in de strijd en zich niet bezighoudt met andere zaken, dan waarvoor hij is ingehuurd. Hij heeft duidelijk prioriteiten, weet wat zijn taak is in het geheel en doet zijn plicht samen met anderen. (De NBG-vertaling heeft het woord Tijden).

b) *De sporter*, die zich moet houden aan de regels van het spel, en -wil hij tenminste wat bereiken - ook in overeenstemming met het beoogde doel moet trainen.

c) *De boer*, die zwaar werk moet doen om als eerste van de oogst te mogen genieten. Je zou kunnen denken aan het leveren van grote inspanningen, doorzettingsvermogen, '**door weer en wind**': en een stapje verder: discipline, *levensheiliging*. De kosten gaan voor de baten uit.

Steeds zie je dus weer die combinatie van eigen inspanning en Gods genade, zoals ook in ves. 7 naar voren komt ('let goed op' en 'de Here zal inzicht geven'). Je hoeft de strijd dus niet alleen aan te gaan. Het is een soort partnership, 'schouder aan schouder'. Met elkaar, en met God. Daarbij gaat het niet alleen om woorden, maar om met inzet *van heel je leven te werken aan de voortgang*

van her *evangelie*. Binnen en buiten de kerk. Geen kalme 'loop' wordt je dan beloofd. Maar wel een pracht van **een prijs**.

Het artikel sluit met de volgende woorden in een kader:

"Wie wil leren zwemmen, moet meer doen dan vanaf de kant met bewondering naar andere zwemmers kijken. Hoewel het een stap vooruit is, kun je ook niet volstaan met je tenen nat te maken. Uiteindelijk moet je helemaal het water in om erachter te komen hoe moeilijk het is om het hoofd boven water te houden - laat staan om de slag te pakken te krijgen. Pas dan ook zie je het nut van zwemles en training en word Jeontvankelijk voor de **aanwijzingen van een instructeur**".

♣ mijn geloof wel echt?

In De Wekker van 11 februari schreef ds **J. van Amstel** over de vraag of je geloof wel echt is, als je veel voorspoed ontvangt en niet zoveel te klagen hebt:

In voor- en tegenspoed

Het geheim van het echte geloof is het **volstrekt levert uit Gods hand**, onder welke omstandigheden dan ook. Dan maakt het in wezen niet uit of ons voorspoed ons deel is of tegenspoed overkomt. Want we leven mét de **Heere** en **vóór** Hem. oprecht en wijkend van het kwaad, zoals meer dan eens in de Schrift van Gods kinderen geschreven staat. **Echt geloof leeft dicht bij de Heere en beleeft alles mét N~Heere**. Echt geloof hecht zich aan Hem en aan Zijn beloften en weet geen andere weg. Een andere toevlucht ken je niet, omdat die er eenvoudig ook niet is. Echt geloof wordt **wel** hcpoefd. Deze beproeving is echter wel verschillend. Paulus kende een plotselinge omkeer in zijn leven

en heeft veel moeten meemaken in de navolging van Christus. Bij **Timotheüs** is er veel meer sprake van een geleidelijke gang, zonder zoveel opvallende dingen, zou je zeggen. Maar beiden waren wel oprechte gelovigen. Het gaat er niet om wat we allemaal meemaken, maar hoe we dit beleven. Van belang is het ons leven geheel in Gods hand te leggen en aan Hem over te laten, in goede en kwade dagen. Wij **weten** niet wat goed voor ons is. Niet in dagen van voorspoed en ook niet hij tegenspoed. Het eenvoudig op de **HEERE** vertrouwen en het stil Hem volgen is een godvrezend leven, ook al gebeuren er geen schokkende dingen. **Henoch** had de tijd niet mee, maar wandelde met God. Als **we** de **HEERE** maar oprecht vrezen en dienen, Hem liefhebben en Hem volgen. In een vast vertrouwen dat Hij Zijn beloften op Zijn tijd waarmaakt. Zo leef Jedan uit deze beloften en op deze beloften.

Het is goed om zo **dichr hij God te leven**, zoals Asaf dit in het slot van Psalm 73 laat weten. De **HEERE** is goed voor allen die Hem vrezen. Dat weet je zeker en dat belijd je van harte!